



Karol Sanojca
Uniwersytet Wrocławski
ORCID [0000-0001-8630-0589](https://orcid.org/0000-0001-8630-0589)

Nauki historyczne na Uniwersytecie Lwowskim (1914–1939)

Uniwersytet Lwowski w latach I wojny światowej

Wybuch wojny w 1914 r. początkowo nie zwiastował znaczących perturbacji dla Lwowa. Uznawano dość powszechnie, że front jest daleko i miastu nic nie grozi. Opinię taką głosił m.in. ostatni przedwojenny rektor Stanisław Starzyński (1853–1935)¹, a także namiestnik Galicji Witold Korytowski (1850–1923). Dlatego na wieść o szybkim zbliżaniu się wojsk rosyjskich wyjazd władz cywilnych odbywał się z miasta „w największym popłochu w nocy z 30 na 31 sierpnia” (Beck 1935: 1). Adolf Beck (1863–1942)², urzędujący prorektor Uniwersytetu Lwowskiego (UL), starał się zaprowadzić porządek podczas chaosu, który zapanował w mieście. Duża część kadry opuściła Lwów, ale niektórzy zdecydowali się na pozostanie. Z Wydziału Filozoficznego (WF) byli to dziekan Karol Hadaczek (1873–1914)³ oraz grupa 16 profesorów: z historyków profesorowie Bronisław Dembiński (1858–1939)⁴, Ludwik Finkel (1858–1930)⁵ i Stanisław Zakrzewski (1873–1936)⁶ oraz kilku docentów, m.in. Adam Skałkowski (1877–1957)⁷. Już 4 września wojska rosyjskie wkroczyły do Lwowa. Kilkanaście dni później (22 września) senat akademicki podjął decyzję o odroczeniu wpisów na nowy rok akademicki. Czas rosyjskiej okupacji miasta był bardzo trudny dla uczelni, gdyż istniały problemy z wypłatami pensji dla profesorów i administracji, brakowało opału na zimę. W grudniu 1914 r. Hadaczek popełnił samobójstwo

¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1797, [AUWR_UA_000_26_0_5_1797_64896](#).

² DALO, z. 26, op. 5, spr. 84, [AUWR_UA_000_26_0_5_84_56130](#).

³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 336, [AUWR_UA_000_26_0_5_336_51637](#).

⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 557, [AUWR_UA_000_26_0_5_557_52190](#).

⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1952, [AUWR_UA_000_26_0_5_1952_56633](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1953, [AUWR_UA_000_26_0_5_1953_56631](#).

⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 715, [AUWR_UA_000_26_0_5_715_52161](#).

⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1729, [AUWR_UA_000_26_0_5_1729_56695](#).

(Булик 2005: 151–157), a kilka miesięcy później pełniący formalnie funkcję dziekana Beck został wywieziony jako zakładnik do Rosji. W roku akademickim 1914/15 zajęć w UL nie było (Kawalec 2016: 118–119).

Wydział Filozoficzny należał do największych jednostek uczelni. W roku akademickim 1913/14 studiowało na nim ponad tysiąc studentów i studentek (1183 w semestrze zimowym i 1068 w semestrze letnim). Zatrudnionych na nim było 29 profesorów, 9 profesorów nadzwyczajnych, 7 profesorów tytularnych, 29 docentów i 10 lektorów⁸. Studiujący historię mieli do wyboru trzy seminaria historyczne: oddział historii austriackiej, którym kierował Ludwik Finkel; oddział historii powszechnej kierowany przez Bronisława Dembińskiego oraz oddział historii polskiej, na którego czele stał Stanisław Zakrzewski. Zakładem Antropologiczno-Etnologicznym kierował Jan Czekanowski (1882–1965)⁹, a w seminarium archeologicznym był wakant. Taki stan osobowy utrzymywał się zasadniczo przez cały okres wojny. Jedynie na miejsce Hadaczka udało się ściągnąć do Lwowa Edmunda Bulandę (1882–1951)¹⁰. Były też osoby zatrudnione jako „naukowe siły pomocnicze”.

Struktura organizacyjna Wydziału Filozoficznego/Humanistycznego

W okresie międzywojennym na czele katedr historycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza (UJK) we Lwowie stała grupa profesorów o wielkim potencjale badawczym, świetnych dydaktyków zasłużonych dla rozwoju państwa polskiego, realizujących swoją misję na polu naukowym, społecznym i politycznym. Niektórzy zajmowali stanowiska nawet przez kilka dziesięcioleci.

Po okresie wojennych zawirowań stan personalny i liczba katedr szybko rosły. Struktura organizacyjna WF w roku akademickim 1922/23 obejmowała 44 katedry zwyczajne i 8 nadzwyczajnych, a na etatach zatrudniano 35 profesorów zwyczajnych, 5 nadzwyczajnych, 61 asystentów, inspektora ogrodu botanicznego, pomocnika sekretarza, młodszego kancelistę, 37 niższych urzędników – łącznie 141 osób. Do tego zestawu stałych pracowników doliczyć należy 32 osoby zatrudniane czasowo lub na godziny zlecone: 3 honorowych profesorów, 15 docentów, 12 lektorów, 2 nauczycieli (Kronika UJK: 1922/23).

W 1924 r. Wydział Filozoficzny podzielony został na Wydział Humanistyczny (WH) i Wydział Matematyczno-Przyrodniczy. Po tej decyzji na WH pozostało 28 katedr,

⁸ Stan badań na temat dziejów nauk historycznych w latach 1914–1939, a zwłaszcza historii na UJK, jest bardzo bogaty. Ze względu na ograniczone rozmiary artykułu bibliografia dotycząca poszczególnych badaczy, ich życia naukowego, społecznego i prywatnego ograniczona została do niezbędnego minimum.

⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2056, [AUWR_UA_000_26_0_5_2056_62787](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 204, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_204_66621](#).

¹⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 174, [AUWR_UA_000_26_0_5_174_51671](#).

a w kolejnych latach liczba ta nieco wzrosła i w 1938 r. istniały 32 katedry. Już w pierwszych latach powojennych widoczny był szybki przyrost katedr historycznych (Sroka 2012: 551–666).

Znacznie większą grupę niż profesorowie stanowiły osoby zatrudnione na uniwersytecie jako tzw. naukowe siły pomocnicze. Prawie wszyscy z nich zaczynali pracę jeszcze jako studenci, pełniąc funkcje demonstratorów lub asystentów młodszych, następnie awansując na asystentów starszych, adiunktów, docentów, a nawet profesorów. Jednak tę ścieżkę rozwoju zawodowego przeszli jedynie nieliczni. Dla innych etaty asystenckie były tylko epizodem w życiu, zwłaszcza że czasem etaty asystenckie miały charakter wolontariatu, a więc były bezpłatne. Fluktuacja w tej grupie była znaczna, wymuszana częściowo przez ograniczenia prawne. Ustawa o szkołach akademickich z 13 lipca 1920 r. określała sposób i czas zatrudniania pomocniczych sił naukowych¹¹. Asystentów starszych i młodszych (demonstratorów, elewów, zastępców asystentów) mianował senat na wniosek rady wydziału. Czas zatrudnienia zastępcy asystenta ograniczony był do dwóch lat, asystenta młodszego do trzech, a starszego do sześciu lat. Wyjątkowo asystenci starsi mogli być zatrudniani nadal, ale tylko gdy przed upływem szóstego roku asystentury zdołali uzyskać habilitację (i w ten sposób zostać docentami prywatnymi). O naukowej jakości „sił pomocniczych” może świadczyć fakt, iż po II wojnie światowej, już w nowych realiach politycznych i granicach, wielu z nich stanowiło o potencjale naukowym polskich uniwersytetów.

Dzieje katedr historycznych w okresie międzywojennym – sylwetki uczonych i ich dorobek naukowy

Nauki historyczne na UL miały długą tradycję. Zgodnie z dekretem Józefa II Habsburga, cesarza Austrii, wprowadzającym trzyletni plan studiów, powstały katedry zwyczajne. Jedną z nich była katedra historii powołana 6 lipca 1784 r. (trzy lata wcześniej pierwszą katedrę historii na ziemiach byłej Rzeczypospolitej utworzono w Wilnie). Dała ona początek Katedrze Historii Austriackiej¹². Od 1892 r. kierował nią Ludwik Finkel, który w 1918 r. przeszedł na emeryturę, tłumacząc się złym stanem zdrowia i zmęczeniem (Pisulińska 2012: 48). Skromna obsada kadrowa historyków we Lwowie u początków II Rzeczypospolitej powodowała, że podejmowano starania o zmianę tego stanu. Trudnością był fakt niestabilnej sytuacji politycznej – wojna polsko-ukraińska i wojna z bolszewikami. Próba ściągnięcia do Lwowa mediewisty Jana Dąbrowskiego (1890–1965)¹³

¹¹ Dz.U. 1920, 72, poz. 494, art. 62 [<https://isap.sejm.gov.pl/>] [dostęp online: 15.07.2024].

¹² Zob. artykuły wcześniejsze na temat rozwoju katedr historycznych przed 1914 r. w niniejszym tomie.

¹³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 602, [AUWR_UA_000_26_0_5_602_52184](#).

z Krakowa przez przyznanie mu w 1919 r. katedry się nie powiodła, gdyż wybrał on posadę na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (USB) i zajęć na UJK nie podjął (Przeniosło, Przeniosło 2022: 193–196). Mimo tej nieudanej próby rozwój katedr historycznych postępował we Lwowie dość szybko, zwłaszcza po unormowaniu się sytuacji politycznej w mieście.

Katedra Historii Starożytnej

Historią starożytną w pierwszych dziesięcioleciach XX w. na UL zajmowali się głównie filolodzy klasyczni (Królczyk 2007: 23–46). W organizacyjnej strukturze uczelni seminarium historii starożytnej pojawiło się dopiero w roku akademickim 1920/21. Tematykę dotyczącą starożytności poruszali w badaniach i dydaktyce także pracownicy kilku innych katedr (prehistorii, archeologii klasycznej, historii sztuki). Przez pierwszy rok na czele nowo powołanego seminarium jako zastępca kierownika stał Stanisław Witkowski (1866–1950)¹⁴, który habilitował się na UL w 1898 r. z zakresu papirologii. W związku z tym, że Katedrą Historii Starożytnej kierował tylko przez rok, trudno łączyć jego obfity dorobek naukowy z działalnością tej katedry. Był przede wszystkim filologiem klasycznym¹⁵, a paleta jego zainteresowań była szeroka – od archeologii, epigrafiki i papirologii aż po twórczość autorów polskiego renesansu.



Il. 1. Konstanty Chyliński

Sytuacja kadrowa po części się unormowała, gdy w 1921 r. udało się sprowadzić z Lublina do Lwowa Konstantego Chylińskiego (1881–1939)¹⁶. W tym czasie proponowano mu także katedrę na USB, ale odmówił, gdyż wówczas podjął już pertraktacje z UJK, gdzie w listopadzie 1921 r. został mianowany profesorem zwyczajnym. Przez dwa lata (1921–1923) kierował równolegle katedrą na Uniwersytecie Lubelskim i prowadził tam wykłady oraz ćwiczenia (dojeżdżał ze Lwowa dwa razy w miesiącu). Dopiero od 1923 r. osiadł na stałe we Lwowie i na czele Katedry Historii Starożytnej stał aż do śmierci (Pisulińska 2007a: 25–34; Przeniosło, Przeniosło 2022: 167–170).

Z ważniejszych prac Chylińskiego warto wymienić przerwane wystąpienie na inaugurację roku akademickiego w październiku 1922 r. we Lwowie na temat idei

¹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 268, [AUWR_UA_000_26_0_5_268_51651](#).

¹⁵ Zob. artykuł poświęcony filologii klasycznej w tomie pierwszym niniejszej monografii.

¹⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2016, [AUWR_UA_000_26_0_5_2016_62804](#).

narodowej w starożytnej Grecji: *Idea narodowa w starożytnej Grecji. Wykład inauguracyjny na uroczystym otwarciu roku akademickiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza, 25 października 1922, z pewnymi zmianami i uzupełnieniami*, które opublikował na łamach „Kwartalnika Historycznego” rok później¹⁷, odczyt *O powstaniu urzędów cenzorów*¹⁸ wygłoszony w Poznaniu w 1925 r. podczas zjazdu historyków polskich oraz tekst opublikowany na łamach „Eos” *Lysandre et les Milésiens (Diodore XIII 104)*¹⁹. Ten niewielki dorobek spowodowany był m.in. rozlicznymi aktywnościami (w tym pozauniwersyteckimi).

Znacznie lepiej przedstawiały się jego osiągnięcia w dziedzinie dydaktyki. W okresie międzywojennym wypromował 26 doktorów (Pisulińska 2004: 238–239). Zajęcia dydaktyczne Chylińskiego charakteryzowały się znaczną rozległością tematyczną. Obejmowały m.in. najdawniejsze cywilizacje Azji i Afryki, dzieje Sumeru, Babilonii i Asyrii, dzieje Grecji archaicznej, historię starożytnej Persji, wczesny hellenizm, historię i kulturę Bliskiego Wschodu w starożytności, geografę historyczną świata starożytnego oraz historię Europy Zachodniej w starożytności. Wykłady i seminaria Chylińskiego cieszyły się dużym zainteresowaniem słuchaczy. Powodów ku temu było kilka. W nekrologu opublikowanym w „Kwartalniku Historycznym” Kazimierz Zakrzewski popularność jego zajęć dydaktycznych wśród studentów uzasadniał następująco:

Ciągnęła ich łagodność i wyrozumiałość profesora, jego niezmierna uczynność i przystępność. Popularność jego wśród młodzieży lwowskiej trudno opisać. Mając w licznych zastępach swoich słuchaczy przedstawicieli trzech wyznań i narodowości, Polaków, Żydów, Ukraińców i Starorusinów, swoim obiektywizmem i poczuciem sprawiedliwości oraz tolerancją, właściwą prawdziwemu humaniście, zaskarbił sobie przywiązanie i szacunek wszystkich odłamów młodzieży. Te same cechy wyjaśniają zarazem duży wpływ, jaki prof. Chyliński wyrobił sobie w życiu społecznym Lwowa, który przecież stanowił dla niego nowy grunt. (Zakrzewski 1939: 376)

Na nieco inne aspekty zwracała uwagę J. Pisulińska, pisząc, że prozaicznym powodem mogły być niewielkie wymagania stawiane przez Chylińskiego swoim uczniom. Cytuje list Franciszka Bujaka do Kazimierza Zakrzewskiego, w którym autor zarzuca Chylińskiemu stosowanie niższych wymagań egzaminacyjnych i uważa za konieczne ich wyrównanie przez dostosowanie się Chylińskiego do pozostałych profesorów. Natomiast atrakcyjność seminarium Chylińskiego dla młodzieży żydowskiej mogła wynikać ponadto z możliwości podejmowania badań nad przeszłością własnego narodu. Przykłady takich prac: Samuel Amarant, „Położenie prawno-polityczne ludności żydowskiej państwa rzymskiego aż do końca IV w.” (1929); Salon Barij, „Elefantyna – żydowska kolonia wojskowa Persów w Egipcie w VI i V a Ch.” (1927); Hersch Buchman, „Rzekomy

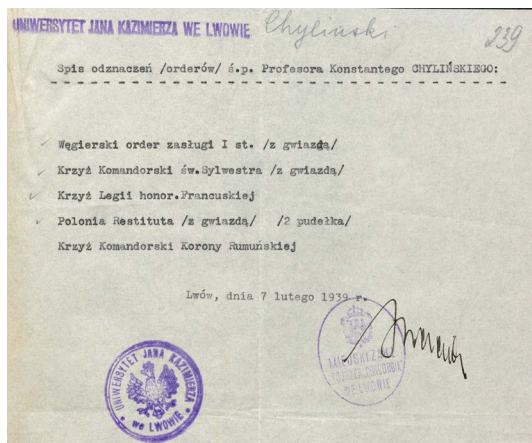
¹⁷ „Kwartalnik Historyczny” 1923, 1–2, s. 24–37.

¹⁸ [<https://kpbc.umk.pl/publication/35926>] [dostęp online: 15.04.2025].

¹⁹ „Eos” 1929, 32 (1), s. 165–170.

politeizm Żydów elefantyńskich” (1937); Mojżesz Weissmann, „Polityka żydowska cesarza Hadriana” (1932) (Pisulińska 2012: 241–249). Jak stwierdziła Pisulińska, „żadna praca doktorska autora pochodzenia żydowskiego powstała na innych seminariach historycznych nie dotyczyła losów społeczności żydowskiej” (Pisulińska 2012: 57).

Jednak najbardziej imponująca była działalność organizacyjna i społeczna uczonego (Smereka 1939: 8–12). O jej wymiarze świadczyć może bardzo niepełny zestaw jego aktywności, m.in. był dziekanem i prodziekanem WH, delegatem wydziału do senatu akademickiego, gdzie zajmował się sprawami lokalowymi, przeciwpożarowymi, problemami młodzieży, wychowania fizycznego, był kuratorem Bratniej Pomocy Studentów UJK i Akademickiego Stowarzyszenia Przyjaciół Rumunii. Przez wiele lat przewodniczył Komisji Egzaminacyjnej dla Kandydatów na Nauczycieli Szkół Średnich we Lwowie, należał do Lwowskiego Towarzystwa Naukowego, był radnym miasta Lwowa. Na niwie politycznej działał w Związku Naprawy Rzeczypospolitej i w Bezpartyjnym Bloku Współpracy z Rządem (BBWR). W latach 1934–1935 był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), w 1935 r. pełnił obowiązki kierownika resortu, a w 1936 r. ponownie funkcję podsekretarza w tym ministerstwie. Na czas pracy w Warszawie Chyliński otrzymał bezpłatny urlop, równocześnie jednak Rada WH zgodziła się na dalsze kierowanie przez niego seminarium historii starożytnej oraz na prowadzenie ćwiczeń (4 godziny tygodniowo – przyjeżdżał do Lwowa co dwa tygodnie), natomiast Kazimierz Zakrzewski otrzymał 4 godziny wykładów z historii starożytnej w zastępstwie Chylińskiego.



Il. 2. Spis odznaczeń (orderów) Konstantego Chylińskiego wystawiony w czasie pogrzebu (1939)

Za swoją działalność Chyliński otrzymał kilka znaczących odznaczeń: Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928), w 1936 r. Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (Polonia Restituta), Krzyż Komandorski z Gwiazdą Papieskiego Orderu św. Sylwestra, Krzyż Komandorski Orderu Korony Rumuńskiej, Krzyż Komandorski Francuskiego Orderu Legii Honorowej, Wielką Wstęgę Węgierskiego Orderu Zasługi.

Dzień po śmierci Chylińskiego, 6 lutego 1939 r., odbyło się żałobne posiedzenie Rady Wydziału Humanistycznego UJK, a dzień pogrzebu na cmentarzu Łyczakowskim (8 lutego) ogłoszono na uniwersytecie dniem żałoby.



Il. 3. Grób Konstantego Chylińskiego. Cmentarz Łyczakowski (pole 120, grób nr 47b)

Miesiąc później jego żona Nadzieja Chylińska przekazała bibliotekę męża na rzecz WH, a odsetki od kapitału stanowiącego wartość tej biblioteki postanowiła przeznaczyć na roczne stypendia dla uczącej się młodzieży (formę prawną pozostawiła do rozstrzygnięcia rektoratowi).

Pierwszą siłą pomocniczą zatrudnioną jako stypendysta w Katedrze Historii Starożytnej w roku akademickim 1924/25 był student WH Aleksander Kelar (1902–?). Informacje na jego temat są skąpe. Prawdopodobnie urodził się w Haliczu. Ukończył gimnazjum w Tarnopolu i tam zdał maturę w 1921 r. (Blicharski 2009: 35). Po studiach wybrał zapewne nauczycielską ścieżkę zawodową, a po wojnie był nauczycielem historii na Śląsku Opolskim (Nicieja 2012). Karierę naukową udało się zrobić dopiero zatrudnionemu rok później uczniowi Chylińskiego – Kazimierzowi Zakrzewskiemu (1900–1941)²⁰. Gimnazjum ukończył w 1917 r. Walczył w Legionach Polskich, na froncie włoskim, z Ukraińcami pod Lwowem oraz w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1920 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ), które kontynuował we Lwowie i tamże w 1923 r. doktoryzował się pod kierunkiem Chylińskiego (*Samorząd miast Achai rzymskiej. Arkadia – Messenia – Lakonia*, Lwów 1925). Po doktoracie przez rok studiował prawo rzymskie na UJ. W 1925 r. został zatrudniony jako asystent młodszy w Katedrze Historii Starożytnej UJK. Po zatrudnieniu otrzymał 10-miesięczne stypendium od rządu francuskiego na studia uzupełniające w tym kraju (1925/26). W 1927 r. wziął udział w Międzynarodowym Zjeździe Bizantynologów w Belgradzie. Wygłosił tam referat (*La*

²⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 713, [AUWR_UA_000_26_0_5_713_52162](#).

politique Théodosienne), który w skróconej wersji opublikowany został w „Eos”²¹. Asystentem starszym mianowano go w 1927 r. Habilitował się w tym samym roku z zakresu historii starożytnej z uwzględnieniem dziejów wczesnego Bizancjum (wykład habilitacyjny zatytułowany był „Państwo mykeńskie i Achajowie w Pamfilii”) na podstawie pracy *Rządy i opozycja za cesarza Arkadiusza* (Kraków 1927). W okresie zatrudnienia w Katedrze Historii Starożytnej, oprócz dość licznych recenzji, ogłosił Zakrzewski kilka większych tekstów dotyczących głównie późnego cesarstwa rzymskiego – ustroju municypalnego (*Upadek ustroju municypalnego w późnym Cesarstwie Rzymskim*)²², wodza rzymskiego Stylichona (*Ostatnie lata Stylichona*)²³. Najczęściej publikował na łamach ważnych czasopism starożytniczych: „Eos” i „Kwartalnik Klasyczny” (Pawlak, Sanojca 2018: 257–270).

Starania K. Zakrzewskiego o przeniesienie do Poznania w 1928 r. i do Wilna rok później zakończyły się niepowodzeniem. W 1929 r. został zatrudniony jako asystent starszy w Katedrze Archeologii, a rok później otrzymał stypendium Polskiej Akademii Umiejętności (PAU) na wyjazd naukowy do Włoch. Od 1933 r. pełnił obowiązki asystenta starszego wolontariusza, a więc bez wynagrodzenia (choć równocześnie otrzymywał od ministerstwa zasiłek na potrzeby pracy naukowej w kwocie 300 zł). Nowe możliwości pojawiły się przed Zakrzewskim, gdy Chyliński rozpoczął pracę w MWRiOP. Prowadził wówczas w jego zastępstwie wykłady z historii starożytnej. Jeszcze w 1933 r. Rada Wydziału Humanistycznego UJK (z inicjatywy K. Chylińskiego i E. Bulandy) powzięła uchwałę o zamiarze powołania katedry historii Bizancjum. Przewidywano na nią właśnie Zakrzewskiego (Królczyk 2020: 77–102). Brak zgody ministerstwa spowodował, że inicjatywa ta upadła, ale gdy dwa lata później na Uniwersytecie Warszawskim (UW) utworzono Katedrę Historii Bizancjum powołano na nią właśnie Zakrzewskiego (Rutkowski 2015: 120–130). Gdy na początku 1939 r. zmarł Chyliński, Zakrzewskiemu zaproponowano powrót do Lwowa, jednak nie wyraził na to zgody. Oprócz pracy naukowej podczas pobytu we Lwowie Zakrzewski angażował się w działalność ruchu syndykalistycznego, publikując w prasie liczne artykuły na ten temat i uczestnicząc w życiu organizacyjnym ruchu zawodowego (Królczyk 2014: 551–564; Królczyk 2016: 177–201; Dąbrowska 2015).

Uczniem Chylińskiego był także Jerzy Kulczycki (1898–1974)²⁴. Pochodził z rodziny polsko-ukraińskiej i w literaturze często podawane jest jego wyznanie jako grekokatolickie. Jednak w dokumentach w teczce osobowej w kilku miejscach wpisana jest narodowość

²¹ „Eos” 1927, 30, s. 339–345.

²² *Pamiętnik IV Zjazdu historyków polskich w Poznaniu, 6–8 grudnia 1925. Referaty*, Lwów 1925, 1–20 [<https://kpbc.umk.pl/publication/35926> dostęp online: 15.04.2025].

²³ „Kwartalnik Historyczny” 1925, 39, s. 445–514.

²⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1006, AUWR_UA_000_26_0_5_1006_56816.

polska i wyznanie rzymskokatolickie. Ukończył VII gimnazjum we Lwowie i tam zdał maturę w 1916 r. Następnie podjął studia w C.K. Szkole Weterynaryjnej (późniejszej Akademii Medycyny Weterynaryjnej), a jako słuchacz nadzwyczajny równocześnie studiował historię sztuki. Studiował też archeologię i historię starożytną (Dunin-Wąsowicz 1975: 205–208). Doktorat obronił w 1927 r. z archeologii i historii starożytnej (*Systematyka i analiza form meblarstwa greckiego*). Praca ta ukazała się w niemieckiej wersji językowej jako artykuł w „Eos” (*Die Möbelformen des ägäischen Kulturkreises. Systematik und Analyse*)²⁵. Gdy był jeszcze studentem IV roku został od 1922 r. zatrudniony jako asystent młodszy w Katedrze Archeologii Klasycznej, a w 1928 r. awansował na asystenta starszego w Katedrze Historii Starożytnej i pracował tam do 1934 r. (Kulczycki 1976: 120–127). W swojej pracy naukowej interesował się zagadnieniami kultury materialnej (*Upadek jakości w produkcji kapitalistycznej. Zjawisko masowej tandety, jego przyczyny oraz skutki*, Warszawa–Lwów 1936). Podróżował do Grecji, Turcji i Egiptu. W 1936 r. przebywał na rocznym stypendium w krajach skandynawskich i państwach nadbałtyckich (Lech 2006: 42).



Il. 4. Karta przynależności potwierdzająca prawo swojszczyzny dla Tadeusza Lewickiego (1925)

Miejsce asystenta po Kulczyckim objął Tadeusz Lewicki (1906–1992)²⁶. Brał udział w obronie Lwowa w 1918 r. Ukończył VIII gimnazjum we Lwowie w 1925 r. i rozpoczął studia prawnicze na UJK. W 1928 r. wyjechał do Paryża, potem odbył kilkumiesięczną podróż do Algierii (Małecka 1998). Po powrocie do Lwowa porzucił studia prawnicze i skierował się ku orientalistyce. Pod kierunkiem Zygmunta Smogorzewskiego (1884–1931)²⁷ obronił w 1931 r. doktorat z zakresu historii Afryki Północnej. Od 1931 r. dzięki K. Chylińskiemu przebywał na dwuletnim stypendium we Francji (w Paryżu na Sorbonie i w Collège de France), a potem kolejne pół roku w Algierii (dla pogłębienia znajomości języka arabskiego). Po powrocie, od 1934 r., został zatrudniony jako asystent starszy w Katedrze Historii Starożytnej, gdzie pracował do 1939 r. (Królczyk 2016: 191–192). Naukowo zajmował się głównie średniowiecznymi źródłami

²⁵ „Eos” 1930–1931, 33 (1), s. 580–592.

²⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1071, [AUWR_UA_000_26_0_5_1071_56802](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 100, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_100_66676](#).

²⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1759, [AUWR_UA_000_26_0_5_1759_56682](#).

arabskimi (*Notes sur la géographie ancienne de l'Arabie du Nord*, „Collectanea Theologica” 1938, 19 (2), s. 221–227; *Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera” geografę arabskiego z XII w. al Indrisi’ego*, cz. 1, Kraków 1945 – praca ta stała się po wojnie podstawą jego habilitacji).

Od 1937 r. jako asystent starszy wolontariusz w Zakładzie Historii Starożytnej zatrudniony został kolejny uczeń Chylińskiego – Tadeusz Siuta (1913–1978)²⁸. W 1931 r. ukończył IV gimnazjum we Lwowie i rozpoczął studia na Wydziale Humanistycznym UJK. Uczęszczał na wykłady z zakresu historii starożytnej i filologii klasycznej (Królczyk 2021: 175–184). Magistrem historii został w 1936 r. Jego praca magisterska poświęcona była postaci Datamesa II, perskiego satrapy Kapadocji²⁹. Na rok akademicki 1937/38 otrzymał stypendium rządu włoskiego. Przed wybuchem wojny nie zdążył przygotować pracy doktorskiej.

Poza katedrami historycznymi kariery naukowe zrobili także dwaj inni uczniowie Chylińskiego: Stefan Przeworski (1900–1940), który został profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, oraz Waław Osuchowski (1906–1988)³⁰, który w 1937 r. objął Katedrę Prawa Rzymskiego na UJK (Królczyk 2016: 192).

Po śmierci Chylińskiego kierowanie Zakładem Historii Starożytnej Rada WH przekazała Edmundowi Bulandzie. Natomiast wykłady z historii starożytnej przejęli Witkowski (choć od 1935 r. przebywał na emeryturze) i archeolog Kazimierz Majewski (1903–1981)³¹. Ścisłe związki naukowe łączyły Katedrę Historii Starożytnej z Katedrą Archeologii Klasycznej i Katedrą Prahistorii. Część działalności Bulandy związana była ściśle z tematyką starożytniczą. Także jego asystenci i adiunkci po części zajmowali się zbliżoną tematyką.

Organizacja seminarium starożytniczego

Na początku istnienia seminarium historii starożytnej mieściło się w starym gmachu UL na ul. św. Mikołaja, ale w połowie lat 20. przeniesiono je na II piętro na ul. Kościuszki 9 i tam funkcjonowało do 1939 r. Seminarium dzieliło się na dwa oddziały. Na pierwszym (niższym) omawiano w każdym roku wybrane zagadnienia (np. w roku akademickim 1928/29 były to czytanie i rozbiór krytyczny tekstów epigraficznych łacińskich i greckich odnoszących się do administracji cesarstwa i kultu cesarzy, a rok później omawiano epokę wojen perskich i biografię Plutarcha). Każdy z seminarzystów miał na

²⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1849, [AUWR_UA_000_26_0_5_1849_56662](#).

²⁹ Praca ta została wydana drukiem po ponad 80 latach od napisania (Siuta 2019).

³⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1425, [AUWR_UA_000_26_0_5_1425_64942](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 647, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_647_53792](#).

³¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1154, [AUWR_UA_000_26_0_5_1154_56779](#).

pierwszym roku obowiązek przerobienia zadanej literatury oraz wykonania dwóch samodzielnych prac (epigraficznej i historycznoźródłowej), a na drugim napisania większej rozprawy na temat wskazany przez kierownika. Na wyższym poziomie, w tzw. oddziale specjalnym, o znacznie mniejszej liczbie studentów, zajmowano się analizą bieżącej literatury naukowej, tworzeniem zestawień bibliograficznych dotyczących epoki oraz pracą nad rozprawami magisterskimi i doktorskimi. Wyniki prac studentów były przedstawiane i omawiane podczas zajęć.

Ogólna liczba seminarzystów (w tym hospitantów) była dość znaczna (1924/25 – 151 osób; 1926/27 – 218; 1928/29 – 160; 1929/30 – 184), natomiast w oddziale wyższym (specjalnym), w którym pracowały wyłącznie osoby specjalizujące się w historii starożytnej, było ich znacznie mniej (liczba ta wahała się między 17 a 24). Przy seminarium istniała biblioteka, której zasoby corocznie się zwiększały (np. 1924/25 – 115 nowych pozycji; 1926/27 – 76). Stopniowo poprawiało się także materialne wyposażenie (stelaże na mapy, szafki, lampa elektryczna itp.). Na finansowe utrzymanie seminarium składały się środki pozyskiwane z dotacji rządowych oraz opłat studenckich. Przykładowo: w roku akademickim 1929/30 dotacja wyniosła 1220 zł, a taksy 852,07 zł (Kronika UJK: 1929/30).

Katedra Historii Powszechnej Średniowiecznej oraz Zakład Nauk Pomocniczych Historii

Na czele Katedry Historii Powszechnej Średniowiecznej oraz Zakładu Nauk Pomocniczych Historii długie lata stał Jan Ptaśnik³² (1876–1930)³³. Studia odbył na UJ i z tą uczelnią związany był aż do roku 1920, kiedy przyjął propozycję S. Zakrzewskiego i przeniósł się do Lwowa, gdzie objął Katedrę Historii Powszechnej Średniowiecznej



Il. 5. Pieczęć Instytutu Historii Średniowiecznej UJK (1936)

i Katedrę Nauk Pomocniczych Historii. Mimo początkowo fatalnego stanu pomieszczeń katedry (powybijane okna, brak mebli, brak sztucznego światła) i trudności w znalezieniu odpowiedniego lokum dla niego we Lwowie pozostał w tym mieście aż do śmierci. W badaniach zajął się dziejami nowożytnymi miast, zwłaszcza Lwowa, oraz drukarstwa i księgarstwa w XV i XVI w. *Kultura włoska wieków średnich w Polsce* (Warszawa 1922), *Miasta w Polsce* (Lwów 1922),

³² Zob. Bieńkowski (1986: 303–308); Banach (2000: 214–223); Kolbuszewska (2007: 467–482); Starzyński (2017: 101–133); Przeniosło, Przeniosło (2022: 512–515); Stinia (2022: 422–423).

³³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1566, [AUWR_UA_000_26_0_5_1566_56725](#).

Kultura wieków średnich, t. 1: *Życie religijne i społeczne* (Warszawa 1925). Już pośmiertnie wydana została jego praca *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce* (Kraków 1934). Na jego seminarium powstało osiem prac doktorskich, a autorką jednej z nich była późniejsza jego asystentka Łucja Charewicz (Charewiczowa) (1897–1943)³⁴. Po śmierci Ptaśnika obie katedry objął Teofil Modelski (1881–1967)³⁵, który doktorat obronił na podstawie pracy „Król Gebalim w liście Chasdaja”, a habilitację z historii powszechnej średniowiecza i z historii krajów naddunajskich uzyskał w 1919 r.



Il. 6. Odpis dyplomu doktorskiego Teofila Modelskiego (1909)

Modelski przez kilka lat (1909–1924) był nauczycielem w VII gimnazjum we Lwowie. Równocześnie jako docent prywatny prowadził wykłady na UJK oraz przez dziesięć lat (od 1918 r.) pracował w archiwum uniwersyteckim. Od 1924 do 1930 r. pracował w Wilnie na USB. Po powrocie na UJK był także dyrektorem uniwersyteckiego archiwum. Modelski był redaktorem dwóch czasopism: „Ateneum Wileńskiego” (od 1929 r.) oraz „Kwartalnika Historycznego” (w latach 1932–1937). Pełnił też funkcje administracyjne – dziekana WH w roku akademickim 1933/34, a w roku następnym prodziekana tego wydziału. Kierował pracami Komisji Naukowej Towarzystwa Badania Historii Obrony Lwowa i Województw Południowo-Wschodnich. Do grona jego uczniów należeli m.in.: ks. Edmund Nowak (1891 – po 1939), Marian Haisig (1908–1996)³⁶, Jadwiga Samborska (?–?), Michał Seredyński (1904–1940). Modelski zajmował się badaniami dziejów średniowiecza w zakresie stosunków politycznych, dyplomacji i dziejów

³⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1980, [AUWR_UA_000_26_0_5_1980_56622](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 197, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_197_53813](#).

³⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1276, [AUWR_UA_000_26_0_5_1276_56758](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 125_a, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_125_A_60745](#).

³⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 340, [AUWR_UA_000_26_0_5_340_51636](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 462, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_462_66566](#).

kultury. Wspólnie z Fryderykiem Papée (1856–1940), Jewhenem Barwinskim (ukr. Евген Барвінський) (1874–1947) i Kazimierzem Tyszkowskim (1894–1940)³⁷ opracował w 1937 r. zarys dziejów Polskiego Towarzystwa Historycznego w latach 1886–1936. Kilka prac poświęcił osobie Joachima Lelewela (m.in. *Sprawa powołania J. Lelewela na katedrę historii w Wilnie*, Wilno 1929). Współpracował też z L. Finklem w pracach nad „Bibliografią historii polskiej”. W 1923 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Po wojnie związany był z uczelniami w Krakowie i Wrocławiu (Haisig 1976: 519–520; Tyszkiewicz 2007: 495–506; Przeniosło, Przeniosło 2022: 449–452).

Wykłady zlecone z historii powszechnej przez kilkanaście lat prowadził Bronisław Włodarski (1895–1974)³⁸. Doktorat na temat polityki ruskiej Leszka Białego napisany pod kierunkiem S. Zakrzewskiego obronił w 1923 r. Po studiach pracował jako nauczyciel w VI gimnazjum we Lwowie. W 1934 r. uzyskał habilitację z historii powszechnej średniowiecznej na podstawie pracy *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV w.* (Lwów 1931). Tematyka jego wykładów (dwie godziny tygodniowo) oscylowała wokół sąsiadów Polski („Polska i jej sąsiedzi w XIII w.”, „Piastowie i Przemyślidzi”, „Średniowieczne pomniki dziejowe Czech i krajów sąsiednich”).

Naukowe siły pomocnicze w Katedrze Historii Powszechnej Średniowiecznej

Wanda Natalli (po mężu Seferowicz) (1895–1981)³⁹ podczas studiów została od 1917 r. zatrudniona w bibliotece seminarium historii powszechnej, a dwa lata później w seminarium historii powszechnej jako demonstratorka (asystentka młodsza pierwszego stopnia) i pracowała do 1921 r. Po studiach zrezygnowała z posady i przeniósła się do Tomaszowa Lubelskiego, gdzie otrzymała etat nauczycielki w miejscowym państwowym Gimnazjum im. Bartosza Głowackiego. Jej następczynią była Łucja Charewicz (z d. Strzelecka). W 1918 r. ukończyła Prywatne Żeńskie Gimnazjum Zofii Strzałkowskiej i rozpoczęła studia historyczne. W 1921 r. została mianowana asystentem młodszym przy seminarium historii średniowiecznej powszechnej (w tym samym roku wyszła za mąż za Zdzisława Charewicza, oficera Wojska Polskiego). Doktorat obroniła w 1924 r. u J. Ptaśnika na temat „Handel Lwowa w XV w.” Najpierw część tej pracy ukazała się w „Kwartalniku Historycznym”, a całość, pod zmienionym tytułem (*Handel średniowiecznego Lwowa*), opublikowano w 1925 r. (w 1941 r. wyszło w Berlinie jej niemieckie tłumaczenie). Po awansie na asystenta starszego prowadziła dwugodzinny wykład „Wiadomości wstępne do nauk historycznych”.

³⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1917, [AUWR_UA_000_26_0_5_1917_56642](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 189, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_189_53818](#).

³⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 274, [AUWR_UA_000_26_0_5_274_51650](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 35, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_35_66712](#).

³⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1335, [AUWR_UA_000_26_0_5_1335_56752](#).

W 1925 r. przeniosła się do Katedry Nauk Pomocniczych Historii (na miejsce dotychczasowego asystenta starszego Z. Wojciechowskiego, który wyjechał do Poznania). W 1926 r. przebywała we Francji na stypendium rządu francuskiego. Na uczelni była zatrudniona do 1931 r., a następnie objęła stanowisko kustosa w Muzeum Miasta Lwowa (opracowała *Muzeum Historyczne miasta Lwowa. Przewodnik po zbiorach*, Lwów 1936). W 1937 r. uzyskała habilitację z historii miast i ich kultury. Jej dorobek naukowy był bardzo obfity. Zajmowała się przede wszystkim tematyką lwowską (*Lwowskie organizacje zawodowe za czasów Polski przedrozbiorowej*, Lwów 1929; *Wodociągi starego Lwowa 1404–1663*, Lwów 1934; *Lwów w odnowie 1766–1769*, Lwów 1932; *Czarna Kamienica i jej mieszkańcy*, Lwów 1935; *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, Lwów 1938). Jej prace dotyczyły też nieco szerszej perspektywy regionalnej – ziem południowo-wschodnich ówczesnej Polski (*Dzieje miasta Złoczowa*, Złoczów 1929; *Przewodnik po najdawniejszych zabytkach Małopolski Wschodniej związanych z dziejami króla Jana III Sobieskiego*, Lwów ok. 1933). Była członkiem Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa (Michalska-Bracha 2021: 153–164). Innym wątkiem jej twórczości była biografistyka (*Mieszczka lwowska XVI w. Zofia Hanłowa*, „Ziemia Czerwieńska” 1935, 1, s. 26–66; *Niedoceniony krajoznawca lwowski Antoni Schneider 1825–1880*, Lwów 1938). Podejmowała też zagadnienia kobiece (Kusiak 1996: 99–103), czego efektem było kolejnych kilka publikacji (*Z przeszłości Lwowianek*, Warszawa 1935; *Kobieta w dawnej Polsce – do okresu rozbiorów*, Lwów 1938). Publikowała też pod pseudonimem Cezaryna Mikułowska („Ukraiński” *ruch kobiecy*, Lwów 1937). Część wojny spędziła w Warszawie; tam została aresztowana i przewieziona do Auschwitz, gdzie zmarła w 1943 r.

Asystentem młodszym trzeciego stopnia przy seminarium historii średniowiecznej i zatrudnionym od 1921 r. równoległe z Charewicz był Józef Zieliński (1899–1976)⁴⁰. Z Katedrą Ptaśnika związany był przez dwa lata, ale mimo przedłużonego angażu do końca września 1924 r. już w 1923 r. zrzekł się stanowiska, gdy został mianowany urzędnikiem w Bibliotece Uniwersyteckiej. Na tym przykładzie dobrze widać, jak trudno było się utrzymać z części pensji asystenckiej i że uzyskanie etatu urzędniczego czy nauczycielskiego powodowało odejście z uczelni. W 1925 r. obronił u Ptaśnika doktorat („Celibat w Polsce średniowiecznej na tle dziejów powszechnych”). Od 1925 r. został mianowany nauczycielem kontraktowym w I Gimnazjum Państwowym im. Mieczysława Romanowskiego w Stanisławowie i z tym miastem związał się na kolejne lata. Po wojnie pracował w Krakowie (Wyrozumski 1994: 579).

Po nim asystentem w Katedrze Historii Powszechnej Średniowiecznej był Bolesław Stachoń (1903–1961)⁴¹, który będąc na V roku studiów, został w 1925 r. zatrudniony jako

⁴⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 743, [AUWR_UA_000_26_0_5_743_51602](#).

⁴¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1806, [AUWR_UA_000_26_0_5_1806_56672](#).

asystent młodszy i pozostawał na tym stanowisku do 1928 r. W 1926 r. obronił doktorat, którego promotorem był S. Zakrzewski. Kilka lat później doktorat ten został wydany drukiem (*Polityka Polski wobec Turcji i akcji antytytureckiej w wieku XV do utraty Kilii i Białogrodu (1484)*, Lwów 1930; Oświęcim 2015). Do wybuchu wojny pracował we Lwowie jako nauczyciel. Okupację spędził także w tym mieście, a po wojnie mieszkał w Warszawie (Korczak 1994: 490).



Il. 7. Walenty Wagner (1935)

Na jego miejsce zatrudniony został od 1928 r. jako asystent młodszy Walenty Wagner (1904–?)⁴², który w latach 1923–1928 studiował na UJK, a w 1927 r. zdał egzamin na nauczyciela szkół średnich. Jego naukowe zainteresowania dotyczyły przeszłości Jarosławia; opublikował broszurę *Handel dawnego Jarosławia* (Lwów 1929), która była częścią obronionego u Modelskiego dwa lata później doktoratu („Dzieje dawnego Jarosławia do połowy wieku XVII”). W 1931 r. otrzymał awans na asystenta starszego w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii na miejsce Ł. Charewicz, a cztery lata później zrezygnował i wyjechał do Wrocławia.

Podczas pobytu Charewicz na stypendium we Francji w pierwszej połowie 1926 r. zastępował ją Stanisław Zajączkowski (1890–1977),⁴³ zatrudniony wówczas w Archiwum Państwowym we Lwowie. Prowadził ćwiczenia historyczne dla studentów początkujących. Studia historyczne na UL ukończył jeszcze przed I wojną światową. Doktorat, który obronił u S. Zakrzewskiego w 1921 r., opublikowany został kilka lat później (*Studia nad dziejami Żmudzi wieku XIII*, Lwów 1925). W 1930 r. Zajączkowski habilitował się na podstawie pracy o stosunkach polsko-krzyżackich za czasów Władysława Łokietka (*Polska a Zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Łokietka*, Lwów 1929). Jednak po uzyskaniu na UJK *venia legendi* zajęć nie podjął – najpierw poprosił o urlop w związku z dłuższym wyjazdem, a ostatecznie uzyskał Katedrę Historii Powszechnej Średniowiecznej i Nauk Pomocniczych Historii na USB (Kita, Stobiecki 2000: 106–107).

Stanisław Pazyra (1904–1971)⁴⁴ w Katedrze Historii Powszechnej Średniowiecznej był formalnie zatrudniony cztery lata (1931–1935). Jednak bardziej związany był z Bujakiem, u którego w 1933 r. obronił doktorat. Także kilka lat pracował na UJK Jan Kropp (1903–1960)⁴⁵. Jeszcze jako student został w 1933 r. zatrudniony u Modelskiego w charakterze

⁴² DALO, z. 26, op. 5, spr. 194, [AUWR_UA_000_26_0_5_194_51668](#).

⁴³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 704, [AUWR_UA_000_26_0_5_704_52165](#).

⁴⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1448, [AUWR_UA_000_26_0_5_1448_56742](#).

⁴⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 977, [AUWR_UA_000_26_0_5_0977_56820](#).

asystenta wolontariusza. Po rezygnacji S. Pazyry został dwa lata później asystentem młodszym. Gdy uzyskał magisterium, przez kilka miesięcy (w roku akademickim 1936/37) był asystentem starszym w Katedrze Historii Polski, a następnie wrócił na stanowisko asystenta młodszego w Katedrze Historii Powszechnej Średniowiecznej, gdzie na początku roku akademickiego 1938/39 awansował na asystenta starszego. W okresie, gdy Kropp przeniósł się do Katedry Historii Polski, do pracy przyjęto Adama Ursela (1910–1997)⁴⁶. Zajął on zwolniony przez Kroppa etat asystenta młodszego. Ścisłe związki między pracownikami obu katedr powodowały, że niektóre z osób zatrudnianych na etatach asystenckich pracowały przez jakiś czas w jednej lub drugiej z nich – tak było w wypadku Wagnera, Charewicz, Kroppa i Haisiga.

Naukowe siły pomocnicze w Zakładzie (od 1928 r. Instytucie) Nauk Pomocniczych Historii

Pierwszymi osobami zatrudnionymi jako siły pomocnicze w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii w 1921 r. byli Maria Świeżawska (1902–1990)⁴⁷, Zygmunt Wojciechowski (1900–1955)⁴⁸, Zofia Dymnicka (ok. 1900–?)⁴⁹ i Zdzisław Stroński (1894–1972)⁵⁰. Świeżawska (po mężu Wojciechowska) maturę zdała w 1920 r. we Lwowie i w latach 1920–1924 studiowała na Wydziale Filozoficznym UJK. Została zatrudniona na etacie asystenta młodszego od 1921 r. W 1924 r. obroniła u Ptaśnika doktorat (*Z dziejów książki w Poznaniu w XV i XVI wieku*), który trzy lata później został opublikowany. W 1925 r. poślubiła Zygmunta Wojciechowskiego i wyjechała do Poznania, gdzie kontynuowała działalność naukową. Podobną drogę naukową odbył jej mąż, który podczas studiów historycznych we Lwowie został w 1922 r. zatrudniony jako asystent młodszy, a po obronie doktoratu w 1924 r., jako asystent starszy w Zakładzie Nauk Pomocniczych. Rozwinął intensywną działalność naukową, publikując kilka prac dotyczących początków państwa polskiego (*Ze studiów nad organizacją państwa polskiego za Piastów*, Lwów 1924; *Momenty terytorialne organizacji grodowej w Polsce piastowskiej*, Lwów 1924; *W sprawie regnum Poloniae za Władysława Łokietka*, Lwów 1924). Na początku 1925 r. przeniósł się na Uniwersytet Poznański, gdzie w 1937 r. został profesorem zwyczajnym.

Krótki epizod naukowy był doświadczeniem Zdzisława Strońskiego, który po maturze w gimnazjum w Stryju w 1914 r. studiował na uniwersytetach w Wiedniu, Lwowie i Krakowie, a lata studiów przerywał okresami odbywania służby wojskowej w wojsku

⁴⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1930, [AUWR_UA_000_26_0_5_1930_56637](#).

⁴⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1689, [AUWR_UA_000_26_0_5_1689_56706](#).

⁴⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 286, [AUWR_UA_000_26_0_5_286_51648](#).

⁴⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 634, [AUWR_UA_000_26_0_5_634_52178](#).

⁵⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1828, [AUWR_UA_000_26_0_5_1828_56668](#).

austriackim i polskim (A. Tyszkiewicz 2006: 390–392). We Lwowie zatrudniony był na etacie asystenta młodszego (1921–1922). W 1922 r. doktoryzował się z historii na Wydziale Filozoficznym UJ, po czym powrócił do Lwowa, gdzie podjął pracę w Archiwum Ziemskim oraz jako nauczyciel w Gimnazjum Żeńskim Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu. W 1924 r. wspólnie z Zygmuntem Wojciechowskim opublikował w „Kwartalniku Historycznym” *Bibliografię historii Polski za rok 1923*, a w 1928 r. w wydawnictwie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie (Ossolineum) wydał biografię Stefana Batorego. W następnych latach prowadził intensywną działalność polityczną i społeczną.

W 1922 r. asystentem młodszym w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii została także Zofia Dymnicka, która po maturze w przemyskim gimnazjum rozpoczęła w 1919 r. studia na UJK. Na podstawie bardzo dobrej opinii wystawionej przez Ptaśnika („jedna z najzdolniejszych i najpilniejszych uczennic”)⁵¹ pracowała w jego Katedrze do roku 1924.

W tej katedrze w latach 1925–1931 na etacie asystenta starszego pracowała Ł. Charewicz, następnie etat po niej objął W. Wagner, a po nim Marian Haisig (Kwaśny 1996: 607–609), który studia zwieńczył pracą magisterską („Mennica lwowska do roku 1658”) obronioną u Ptaśnika. Przez kilka lat zatrudniony był jako asystent wolontariusz. Od 1932 r. opracowywał zbiory sfragistyczne Bolesława Podczaszyńskiego, a powstałe cztery lata później dzieło stało się podstawą doktoratu obronionego u T. Modelskiego („Bolesław Podczaszyński jako sfragistyk i jego zbiory”). Zainteresowania tą tematyką zwieńczył wydaną już po wojnie publikacją *Bolesław Podczaszyński – sfragistyk i archeolog* (Wrocław 1952). Jeszcze przed obroną doktoratu zatrudniony został jako asystent starszy w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii na miejsce W. Wagnera i pracował tam do wybuchu wojny. Zajmował się głównie sfragistyką (*Sfragistyka szlachecka doby średniowiecza w świetle archiwaliów lwowskich*, Lwów 1938) (Ławrecki, Szust 2016: 390). Przez krótki okres (1933–1934) asystentem wolontariuszem w Katedrze był Alojzy Kuczyński (1907–?)⁵².

Zajęcia z nauk pomocniczych historii należały do licznie uczęszczanych. W roku akademickim 1924/25 uczestniczyło w nich 137 osób, w 1928/29 było 130 studentów, a w 1938/39 zapisało się 68 osób. W ćwiczeniach niezmiennie pomocna była dobrze wyposażona biblioteka zakładowa (Ławrecki, Szust 2016: 393).

Katedra Historii Powszechnej Nowożytnej

Historia nowożytna na UL w latach I wojny światowej prezentowała się bardzo skromnie. W tym okresie zajęć nie podjęli Szymon Askenazy (1865–1935)⁵³, Mychajło

⁵¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 634, k. 3, [AUWR_UA_000_26_0_5_634_52178&view=single&p=5](#).

⁵² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1039, [AUWR_UA_000_26_0_5_1039_56808](#).

⁵³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 35, [AUWR_UA_000_26_0_5_35_49151](#).

Hruszewski (ukr. Михайло Грушевський) (1866–1934)⁵⁴ i Adam Szelągowski (1873–1961)⁵⁵, a tylko w ograniczonym stopniu Bronisław Dembiński. Pierwszy z nich powrócił ze Szwajcarii dopiero na początku 1918 r., i to nie do Lwowa, lecz do Warszawy. Wykłady w zastępstwie Askenazego prowadził Adam Skałkowski, jego najstarszy uczeń, habilitowany w 1913 r. na podstawie pracy *O kokardę Legionów* (Lwów 1912). Zajmował się w tym okresie historią polityczną i wojskową czasów napoleońskich (*Oficerowie polscy stu dni*, Cracovie 1910; *En marge de la correspondance de Napoléon I. Pièces inédites concernant la Pologne 1801–1815*, Varsovie–Paris 1911; *Książę Józef*, Bytom 1913). Jednak już w 1919 r. przeniósł się do Poznania, gdzie objął Katedrę Historii Powszechnej Nowożytnej na nowo powołanym uniwersytecie i w 1921 r. został profesorem zwyczajnym. Od 1916 r. poza Lwowem przebywał Dembiński (Przeniosło, Przeniosło 2022: 197–200), który Katedrę Historii Powszechnej Nowożytnej objął jeszcze w 1892 r., a pięć lat później otrzymał profesurę zwyczajną. Po 27 latach pobytu na UL w czerwcu 1919 r. zrezygnował z katedry i przeniósł się do Warszawy, gdzie podjął pracę w MWRiOP, a potem do Poznania. Kilka miesięcy później, w październiku tego samego roku, z pracy we Lwowie ostatecznie zrezygnował także Askenazy (Przeniosło, Przeniosło 2022: 103–106). Uzasadniał to następująco:

Wysiłek fizyczny (nie mówiąc już o nakładzie materialnym jaki w warunkach powyższych pociągała za sobą cała moja służba uniwersytecka) połączony z tem rozdwojeniem między Lwowem a Warszawą poczyną przechodzić moje siły. Już i wiek i zdrowie nie po temu. Co zaś główna, ustał właściwy tego wysiłku obowiązek. Tkwił on dla mnie dotychczas w tem, że nie mogąc w zruszczonej warszawskiej, należało w narodowej lwowskiej Wszechnicy wpajać dzieje nowożytne polskie młodzieży polskiej. To się dziś na szczęście skończyło. Mają swe wolne narodowe Wszechnice i katedry dziejów nowożytnych polskich obok Krakowa i Lwowa również Lublin, Poznań, Wilno, a przede wszystkim Warszawa. Szczęśliwy żem się tego doczekał, odchodzę skądem przyszedł. Mnie już więcej we Lwowie nie potrzeba⁵⁶.

Istotną rolę w lwowskich badaniach nad nowożytnością i organizacją uniwersyteckiej dydaktyki tego okresu odegrał Adam Szelągowski⁵⁷. Duża część jego kariery naukowej przypadła jeszcze na czasy galicyjskie. Zainteresowania kwestiami ekonomicznymi zadecydowały o powierzeniu mu w 1919 r. Katedry Historii Społecznej i Gospodarczej, gdyż podstawą jego habilitacji z 1902 r. była rozprawa „Pieniądz i przewrót cen w XVI i XVII wieku w Polsce”. Jednak już rok później przeszedł do Katedry

⁵⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 510, [AUWR_UA_000_26_0_5_510_52203](#).

⁵⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2109, [AUWR_UA_000_26_0_5_2109_62772](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2110, [AUWR_UA_000_26_0_5_2110_62771](#).

⁵⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 35, k. 152 verso, [AUWR_UA_000_26_0_5_35_49151&view=single&p=156](#).

⁵⁷ Zob. Maternicki (1989: 123–139); Maternicki (1996a: 70–137); Maternicki, Zaskilniak (2007: 359–376); Przeniosło, Przeniosło (2022: 640–643).

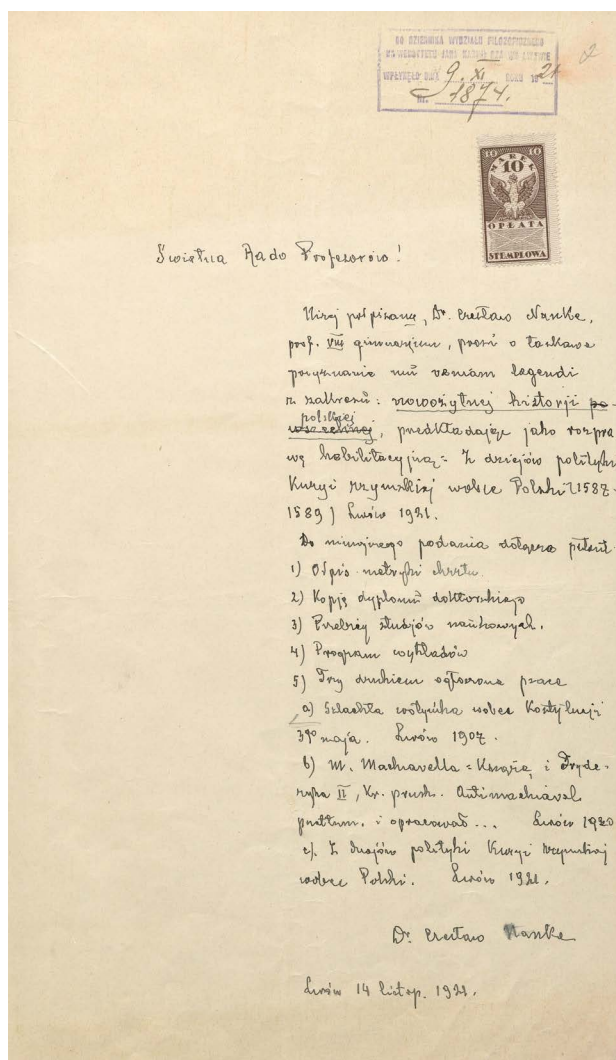
Historii Powszechnej Nowożytnej, której nazwę po reorganizacji wydziałów na UJK zmieniono na Katedrę Historii Nowożytnej. W okresie II Rzeczypospolitej Szelaḡowski zmienił zasadniczo swoje naukowe zainteresowania, kierując się ku historii politycznej i historii powszechnej (Czapliński, Wereszycki 1962: 615–635; Maternicki 1996b: 138–161; Kowalski 2016: 429–439). Ponadto przesunął cezurę chronologiczną swoich badań na koniec XVIII stulecia i wiek XIX. Henryk Wereszycki, dokonując na łamach „Przeglądu Historycznego” przeglądu dorobku polskiej historiografii w 1938 r., oceniał, że „historia Galicji jest właściwie bardzo zaniedbana” (Wereszycki 1937–1938: 419). Wśród nielicznych publikacji dotyczących tego okresu zwracał uwagę na dwa artykuły Szelaḡowskiego dotyczące początków okresu autonomicznego (*Przyczynki do dziejów ugody austriacko-polskiej 1868–1870*, Lwów 1924) oraz postaci namiestnika Galicji Agenora Gołuchowskiego (*Gołuchowski – namiestnik i ugoda austro-polska*, Lwów 1925). Wyrazem zainteresowań Szelaḡowskiego Francją były publikacje poświęcone rewolucji w tym kraju (*Rok 1789. Monarchia a rewolucja*, Warszawa 1927; *Rewolucja francuska. I, 1789–1793*, Lwów 1934). Początkom USA poświęcił pracę *Stany Zjednoczone Północnej Ameryki U.S.A. Tworzenie państwa i konstytucji* (Warszawa 1929). Oprócz prac o charakterze naukowym był też autorem podręczników szkolnych i opracowań metodycznych (*Z zagadnień dydaktyki historii. Nauka historii w programach gimnazjalnych*, Warszawa 1925). Opracowany przez niego cykl podręczników do historii powszechnej dla szkół gimnazjalnych obejmował czasy od starożytności po współczesność (*Dzieje powszechne w zarysie. Podręcznik do nauki historii na stopniu wyższym szkół średnich*, t. 1–4, Warszawa 1919–1925). Rozległość zainteresowań naukowych Szelaḡowskiego, zarówno przed rokiem 1918, jak i w okresie niepodległości, budzi podziw i szacunek (Maternicki 1996a: 70–137). Oceniając jego dorobek w dwudziestoleciu, Jerzy Maternicki zwrócił uwagę, że nadal był on imponujący pod względem ilościowym i rozległy tematycznie, ale

nie miał już tej rangi naukowej, co prace tego autora opublikowane przez I wojnę światową. Historyk nie prowadził już rozległych i systematycznych poszukiwań źródłowych, [...] nękany kłopotami finansowymi, wywołanymi w dużej mierze nazbyt wystawnym i kosztownym trybem życia, pisał i publikował swoje prace pośpiesznie, aby zdobyć środki na spłacenie narastających wciąż długów. (Maternicki, Zaszkilniak 2007: 371)

W dydaktyce uniwersyteckiej także koncentrował się na zagadnieniach politycznych, ale przedstawiał je w ujęciu problemowym. W okresie międzywojennym wypromował 19 doktorów; kilkoro z nich po II wojnie zrobiło kariery naukowe, m.in. Henryk Wereszycki (1898–1990), Jadwiga Lechicka (1898–1965)⁵⁸, Marian Tyrowicz (1901–1989).

⁵⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1088, [AUWR_UA_000_26_0_5_1088_56798](#).

Wykłady zlecone z historii powszechnej prowadził też Czesław Nanke (1883–1950)⁵⁹. Doktorat uzyskał w 1907 r. („Szlachta wołyńska wobec Konstytucji 3-go maja”), a przewód habilitacyjny przeprowadzony został w 1925 r. („Z dziejów polityki Kurii Rzymskiej wobec Polski, 1587–1589”).



Il. 8. Prośba Czesława Nankego o przyznanie mu *venia legendi* na UJK (1921)

Jako docent prywatny prowadził wykłady z historii nowożytnej Polski – od renesansu po koniec XIX wieku. W 1938 r. został profesorem tytularnym UJK (Pisulińska 2006: 461–473).

⁵⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1330, [AUWR_UA_000_26_0_5_1330_56753](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 126, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_126_53842](#).

Naukowe siły pomocnicze w Katedrze Historii Powszechnej Nowożytnej

Pierwszą asystentką zatrudnioną w Katedrze Historii Powszechnej Nowożytnej, jeszcze w okresie I wojny, była Wanda Natalli, która jednak w 1921 r., po ukończeniu studiów, zrezygnowała z pracy. Jej miejsce zajęła J. Lechicka, która po zdaniu matury we Lwowie rozpoczęła studia na UJK. Już w roku akademickim 1919/20 zatrudniona została jako stypendystka na seminarium historii nowożytnej, w 1921 r. pracowała jako asystent młodszy, a w 1924 r., po obronie doktoratu („Przedostatnie polskie bezkrólewie”), którego promotorem był Szelański, awansowała na asystenta starszego. Na uczelni pracowała do 1925 r., będąc równocześnie nauczycielką w lwowskich żeńskich szkołach prywatnych. Zainteresowania naukowe szybko skierowała na zagadnienia dydaktyki historii. Już w 1927 r. wyjechała ze Lwowa, najpierw do Łodzi, a później do Warszawy. Po wojnie habilitowała się i była profesorem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu (Winnicka 1994a: 289; Piasek 2022). Od 1924 r., początkowo jako wolontariusz, a rok później na miejsce Lechickiej zatrudniony został Zygmunt Zborucki (1899–1984)⁶⁰, który po obronie doktoratu (u S. Zakrzewskiego) w 1929 r. awansował na asystenta starszego i na tym stanowisku pracował do 1933 r. Następnie wykładał historię w IX gimnazjum lwowskim i nauczycielem pozostał do końca kariery zawodowej (po wojnie mieszkał w Inowrocławiu). Od 1933 r. jako asystentka zatrudniona była Zofia Des Loges (1897– ok. 1950)⁶¹.



Il. 9. Zofia Des Loges (1935)

Maturę zdała eksternistycznie w 1929 r., a studia na UJK zwieńczyła magisterium w 1934 r. („Teodor Wessel podskarbi wielki koronny”). Zatrudniona była do 1936 r., a ostatnie pół roku przebywała na urlopie bezpłatnym. Równolegle pracowała jako nauczycielka w IX gimnazjum we Lwowie. Po wojnie mieszkała na Pomorzu Zachodnim. Równocześnie z Des Loges jako wolontariusze w Katedrze zostali przyjęci Adam Dygdała (1908–1969)⁶² i Witold Nowosad (1913–1998)⁶³. Pierwszy z nich, po uzyskaniu magisterium w 1936 r. („Udział społeczeństwa w powstaniu 1794 r.”), awansował na asystenta starszego i asystentem Szelańskiego był do wybuchu II wojny. Ponadto współpracował z redakcją „Kwartalnika Historycznego”. Po wojnie

⁶⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 732, [AUWR_UA_000_26_0_5_732_52159](#).

⁶¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1094, [AUWR_UA_000_26_0_5_1094_56795](#).

⁶² DALO, z. 26, op. 5, spr. 630, [AUWR_UA_000_26_0_5_630_52179](#).

⁶³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1376, [AUWR_UA_000_26_0_5_1376_56750](#).

pracował w Toruniu i w Gdańsku (Janicka 2020: 129–140). Nowosad pracował krócej, bo tylko do 1936 r. Podczas studiów pełnił funkcję prezesa lwowskiej Sodalicii Mariańskiej Akademików. Związał się z ruchem narodowym (*W walce o katolickie państwo polskiego narodu. Przemówienia i artykuły*, Lwów 1938). Po wojnie pozostał na emigracji, zmarł w Paryżu.

Katedra Historii Polski

Badania nad dziejami ziem polskich prowadzone były od czasów zaborów, zmieniały się tylko nazwy. Na czele Katedry Historii Polski przez cały prawie okres dwudziestolecia stał Stanisław Zakrzewski (Błachowska 2007: 377–398; Dąbrowska 2015; Przeniosło, Przeniosło 2022: 726–729). Należał do drugiego pokolenia badaczy polskiego średniowiecza. Habilitował się na UJ w 1903 r., od 1905 r. pracował na UL, gdzie profesurę zwyczajną uzyskał w 1913 r. Po I wojnie kontynuował badania nad pograniczami, a efektem były rozprawy: *Polacy i Rusini na Ziemi Czerwieńskiej w przeszłości* (1919) i *Wpływ sprawy ruskiej na państwo polskie w XIV wieku* (1922). W 1920 r. nakładem PAU wydał *Historię polityczną Polski*, cz. 1: *Wieki średnie*. Wiele uwagi poświęcił początkom państwa polskiego oraz panowaniu Mieszka I (*Mieszko I jako budowniczy państwa polskiego*, 1921) i Bolesława Chrobrego (*Bolesław Chrobry Wielki*, 1925)⁶⁴. Ponadto opublikował kilka prac przyczynkarskich w związku ze swoim zaangażowaniem w *Encyklopedię polską* przygotowywaną przez Akademię Umiejętności (po 1918 r. Polską Akademię Umiejętności). Badał wówczas kwestie stosunków polsko-czeskich (*Czeski charakter Krakowa za Mieszka I w świetle krytyki źródeł; Śląsk i Morawy za Mieszka I*). Jego publikacje na ten temat były przedmiotem dyskusji historyków polskich, czeskich i niemieckich.

Był twórcą jednej ze szkół dydaktycznych na UJK (Pisulińska 2020: 37). Swoje seminarium otworzył wraz z objęciem funkcji profesora nadzwyczajnego w 1907 r. Od 1910 r. miało ono swój lokal oraz stałą dotację i bibliotekę. Wzorem dla niego było krakowskie seminarium Stanisława Smolki, który stawiał duże wymagania seminarzystom, zwłaszcza tym planującym karierę naukową. Zakrzewski starał się, aby seminarium było jak najszerzej otwarte dla studentów. Były stałe dyżury asystentów, możliwość korzystania w każdej chwili z biblioteki oraz dostępność profesora dla uczniów (Zajączkowski 1936: 232). Do reformy szkolnictwa liczba jego uczestników wynosiła od 30 do 50 osób, po roku 1926, gdy zmieniono zasady udziału w seminariach, wzrosła nawet do 100. Podstawą warsztatu była krytyka źródeł i ich interpretacja oraz konstrukcja narracji

⁶⁴ Ta ostanía pozycja została dwukrotnie wznowiona – w 2000 oraz 2006 r.

(Pisulińska 2020: 38). Uczniowie musieli opracować kilka referatów oraz zrecenzować pracę – magisterską lub doktorską – kolegi. Te wysokie wymagania połączone były z dużą troską o swoich studentów, zarówno w zakresie starań o druk ich prac, jak i pomocy materialnej. Bardzo ważnym elementem jego działalności dydaktycznej były tzw. konferencje, czyli indywidualne rozmowy ze studentami na temat przygotowywanych przez nich prac (Zajączkowski 1936: 230). Nie szczędził przy tym swojego czasu oraz uwagi i w efekcie powstawały prace, które można było kierować do druku. Prawie 50% prac zostało opublikowanych w całości lub we fragmentach (Pisulińska 2020: 40). Jako swój obowiązek postrzegał nie tylko pomoc naukową, ale również starania o ukończenie przez nich studiów czy też znalezienie pracy (Zajączkowski 1936: 234). Do jego uczniów należeli: Olgierd Górka (1887–1955)⁶⁵, Halina Hoffman-Dadej (Hoffman-Dadejowa) (1888–1944), Wanda Lilien-Górka (1887–1971)⁶⁶, Eustachy Nowicki (1885–1954), Kazimierz Sochaniewicz (1892–1930) i Julia Thuman (Tumanówna) (?–?), którzy obronili swoje prace doktorskie przed I wojną lub w jej trakcie. W okresie międzywojennym pod opieką Zakrzewskiego znajdowała się liczna była grupa seminarzystów i doktorantów. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, ale już po jego śmierci, zdążyli obronić prace doktorskie Bronisław Kocowski (1907–1980) i Ludwik Bazyłow (w DALO jako Ludwik Bazyłów) (1915–1985)⁶⁷.

W czasie pobytu we Lwowie Zakrzewski pełnił funkcję sekretarza „Kwartalnika Historycznego”, w latach 1923–1925 stał na czele Towarzystwa Historycznego, a po reorganizacji i zmianie nazwy na Polskie Towarzystwo Historyczne (PTH) kierował nim także w latach 1925–1932 i 1934–1936. Od 1927 r. był członkiem czynnym PAU oraz od 1928 członkiem zagranicznym Czeskiego Królewskiego Towarzystwa Naukowego, członkiem korespondentem Instytutu Słowiańskiego w Pradze oraz Węgierskiego Towarzystwa Naukowego.

Mieczysław Gębarowicz, student i asystent u Zakrzewskiego w latach 1920–1922, charakteryzując jego zajęcia, pisał:

Ćwiczenia poświęcone były naukom pomocniczym, w szczególności praktycznym zajęciom z paleografii i referatom, seminarium zaś omawianiu oryginalnych prac. Przy ustalaniu tematu otrzymywało się polecenie rozpoczynania pracy od studiowania źródeł i to w szerokim zakresie, obejmującym nie samo tylko zagadnienie, ale i całą odnośną epokę, aby po zapoznaniu się z kolorytem przekazów pisemnych i stworzeniu sobie własnego obrazu porównać go z literaturą. W stosunku do niej należało zajmować krytyczne stanowisko, a gdy początkujący student wyrażał wątpliwości co do swych kompetencji, otrzy-

⁶⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 525, [AUWR_UA_000_26_0_5_525_52199](#).

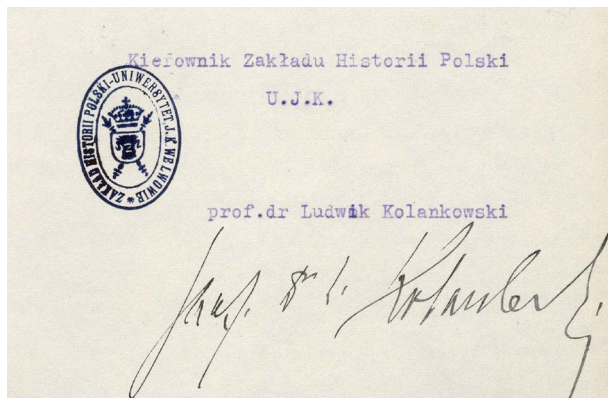
⁶⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1102, [AUWR_UA_000_26_0_5_1102_68776](#).

⁶⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 48, [AUWR_UA_000_26_0_5_48_49135](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 434, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_434_66590](#).

mywał jako odpowiedź przysłowie: „Nie święci garnki lepią”. Zakrzewski walczył zawsze z biernym podporządkowaniem się autorytetom, toteż do wyrabiania samodzielności myślenia zmierzała również dyskusja nad przedkładanymi pracami. Do ich omawiania przeznaczani byli dwaj recenzenci, poza tym każdy z członków seminarium miał obowiązek zaznajomić się z tekstem pracy i brać czynny udział w dyskusjach. Ich przebieg był nieraz żywy i ostry nawet, co profesor specjalnie podsyczał, aby zaś były one rzeczowe, mobilizowano na stołach częściowo bibliotekę podręczną, wydobywając z niej w pierwszym rzędzie wydawnictwa źródłowe i bibliograficzne. (Gębarowicz 1994: 21)

Po nagłej śmierci Zakrzewskiego w 1936 r. powstał problem z obsadzeniem katedry po nim. Została rozpisana ogólnopolska ankieta w sprawie wyłonienia najlepszych kandydatów – otrzymało ją 19 profesorów z czterech uczelni (Kraków, Warszawa, Wilno, Poznań). Wśród nadesłanych propozycji pojawiły się nazwiska profesorów i docentów: Ludwika Kolankowskiego⁶⁸ (1882–1956)⁶⁹, Henryka Paszkiewicza (1897–1979), O. Górki, S. Zajączkowskiego, K. Tyszkowskiego i T. Modelskiego (ten ostatni nie zgodził się na branie pod uwagę jego osoby). Na posiedzeniach Komisji Historycznej (F. Bujak, K. Chyliński, S. Łempicki, T. Modelski, A. Szelański) powołanej do sprawy obsady wakującej katedry na pierwszym miejscu stworzonej listy umieszczono Kolankowskiego i jego komisja wskazała jako głównego kandydata (*primo et unice lece*).



Il. 10. Pieczęć Zakładu Historii Polski UJK z podpisem Ludwika Kolankowskiego (1937)

Kolankowski studiował we Lwowie i Berlinie. Pracę doktorską obronił u L. Finkla, a habilitował się na UJ w 1913 r. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę pracował m.in. w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. W 1929 r., w wieku 47 lat, zdecydował się na przejście na emeryturę. Od 1931 r. był profesorem tytularnym USB w Wilnie. Profesurę zwyczajną otrzymał w 1936 r. już na UJK. Ponadto w 1934 r. został wybrany na

⁶⁸ Zob. Tomczak (1983); Serczyk (1983: 235–236); Sieradzan (2006); Przeniosło, Przeniosło (2022: 337–340).

⁶⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 906, [AUWR_UA_000_26_0_5_906_56828](#).

członka korespondenta PAU, a od 1937 r. pełnił funkcję prezesa PTH. W 1930 r. otrzymał Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Zainteresowania naukowe Kolankowskiego dotyczyły okresu Polski Jagiellońskiej, w tym dziejów Litwy (Stobiecki 2005: 365–379). Podczas pobytu we Lwowie opublikował kilka prac (*Jagiellonowie i Unia*, Lwów 1936; *Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne*, Lwów 1936), a także tekst o XVI-wiecznym rycerstwie (*Rycerstwo obertyńskie 1531 r.*, Lwów 1938). Jego zajęcia dydaktyczne cieszyły się zainteresowaniem studentów (Pisulińska 2012: 51). Łączył obowiązki naukowe z politycznymi. W wyborach 1938 r. został wybrany na senatora RP. Po wojnie organizował życie naukowe w Łodzi i Toruniu.

Katedrę Historii Polski wspomagali też czasowo docenci i profesorowie tytularni, którzy prowadzili wykłady i ćwiczenia. Jedną z takich osób był wspomniany już Olgierd Górka, który we Lwowie uzyskał doktorat w 1909 r., a habilitację „z historii południowego wschodu Europy” w 1917 r. Po kilkuletnim pobycie w wojsku (dosłużył się stopnia majora) rozpoczął od marca 1925 r. wykłady zlecone na UJK i prowadził je do końca roku akademickiego 1934/35 w wymiarze kilku godzin tygodniowo. Ich tematyka dotyczyła dziejów Rumunii, Węgier, Turcji i związków tych terenów z Polską, np. „Polska a Rumunia od r. 1340–1669” – wykład w roku akademickim 1930/31; „Źródła tureckie do dziejów polskich w. XV–XVIII” – wykład 1933/34⁷⁰. Podstawowym miejscem jego pracy były gimnazja lwowskie. W 1932 r. został dyrektorem Instytutu Wschodniego w Warszawie, jednak przez kolejne lata nie zerwał kontaktów ze Lwowem, a w 1934 r. mianowany został profesorem tytularnym UJK. Dość podobnie rozwijała się kariera zawodowa Kazimierza Hartleba (1886–1951)⁷¹, który doktorat uzyskał w 1909 r., habilitował się w 1920 r. („Stosunki artystyczne na dworze ostatniego Jagiellona”), a profesurę tytularną otrzymał na UJK w 1929 r. Po habilitacji prowadził w roku akademickim 1930/31 wykłady zlecone i ćwiczenia z zakresu historii kultury polskiej. Zrezygnował z nich, gdy został dyrektorem Biblioteki Sejmu Śląskiego w Katowicach.

Naukowe siły pomocnicze w Katedrze Historii Polski

Pierwszą osobą zatrudnioną w Katedrze Historii Polski jako siłą pomocniczą był Mieczysław Gębarowicz⁷² (1893–1984)⁷³, który w 1912 r. ukończył w Buczaczu gimnazjum

⁷⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 525, [AUWR_UA_000_26_0_5_525_52199&view=single&p=155](#).

⁷¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 379, [AUWR_UA_000_26_0_5_379_51624](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 40, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_40_53877](#).

⁷² M. Gębarowiczowi poświęcony został czwarty zeszyt „Czasopisma Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” z 1994 r. (tam też bibliografia jego prac) [<https://ossolineum.pl/index.php/czasopismo-znio/numery-archiwalne/zeszyt-4-1994/>] [dostęp online: 21.07.2023].

⁷³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 394, [AUWR_UA_000_26_0_5_394_51621](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 42, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_42_53875](#).

i po maturze rozpoczął naukę na UL, starając się pogodzić zajęcia z zakresu historii sztuki i historii. W czasie I wojny służył w armii austriackiej, brał udział w walkach w 1918 r. z Ukraińcami. W 1919 r. podjął studia przerwane przez wojnę. Na seminarium S. Zakrzewskiego przygotował pracę „Aleksander, biskup płocki (od roku 1129 do roku 1156)”, która stała się podstawą rozprawy doktorskiej (Gębarowicz 1935: 65–66). W 1921 r. uzyskał tytuł doktora filozofii. Jeszcze w 1920 r. został asystentem w Katedrze Historii Polski i na tym stanowisku pozostał do 1922 r. Dalsze działania zawodowe i naukowe Gębarowicza związane były z historią sztuki, gdy podjął pracę w bibliotece Ossolineum.

Na miejsce Gębarowicza w Katedrze została zatrudniona jako asystentka młodsza Ewa Szweiger⁷⁴ (po mężu Maleczyńska) (1900–1972)⁷⁵. Gimnazjum ukończyła we Lwowie i w 1919 r. rozpoczęła studia na uniwersytecie. U Zakrzewskiego była formalnie zatrudniona do 1924 r. W tym roku obroniła u niego pracę doktorską („Uposażenie węgierskich grodów nadważańskich – materiały porównawcze dla polskiej organizacji grodowej”), a w grudniu tegoż roku poślubiła Karola Maleczyńskiego (1897–1968)⁷⁶, który również był seminarzystą i asystentem w Katedrze Historii Polski. Po ukończeniu studiów zrezygnowała z asystentury i pracowała jako nauczycielka w kilku lwowskich gimnazjach. Od 1934 r., za zgodą kuratora szkolnego, prowadziła ćwiczenia z dydaktyki historii na UJK (Centkowski 2006: 484–493). Opublikowała kilka prac z zakresu historii średniowiecznej (np. *Książęce lenno mazowieckie 1351–1526*, Lwów 1929) oraz z dydaktyki historii.

Wobec rezygnacji asystentki Zakrzewski wystąpił o zatrudnienie nowej osoby i od 1924 r. jako asystent młodszy pracę w Katedrze podjął Karol Maleczyński, który był tuż przed ukończeniem studiów. Po obronie doktoratu awansował na stanowisko asystenta starszego. Jednak już w 1925 r. na własną prośbę odszedł z uczelni, gdyż podjął pracę w Archiwum Ziemi (Bernardyńskim) we Lwowie. W wyniku habilitacji z nauk pomocniczych historii przeprowadzonej w 1929 r. został docentem (*Studia nad dyplomami i kancelarią Odonica i Laskonogiego 1202–1239*, Lwów 1928), zaś w lipcu 1939 r. mianowano go profesorem tytularnym Uniwersytetu Lwowskiego. Po habilitacji rozpoczął w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii wykłady z paleografii łacińskiej, chronologii i dyplomatyki, np. w roku akademickim 1929/30: „Dyplomy i kancelaria Władysława Łokietka jako wstęp do metodologii dyplomatyki specjalnej”; w 1935 r. – „Dyplomatyka cesarska wieków średnich”; a w 1936 – „Zarys dyplomatyki polskiej”. Prowadził też ćwiczenia dyplomatyczno-paleograficzne (Ławrecki, Szust 2016: 390–392). Po śmierci

⁷⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2103, [AUWR_UA_000_26_0_5_2103_62775](#).

⁷⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1179, [AUWR_UA_000_26_0_5_1179_56774](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 113, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_113_66670](#).

⁷⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1180, [AUWR_UA_000_26_0_5_1180_56773](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 114, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_114_53851](#).

S. Zakrzewskiego w 1936 r. Maleczyński prowadził wykład „Historia polityczna Polski w XII i początkach XIII wieku”. Kilkakrotnie wyjeżdżał za granicę – w 1928 r. do Włoch, w 1932 r. do Francji oraz w 1938 r. do Szwajcarii i Francji. Problematyka badawcza jego prac koncentrowała się wokół szeroko rozumianych problemów średniowiecza. Już pierwsza monografia stała się wydarzeniem (*Najstarsze targi w Polsce i stosunek ich do miast przed kolonizacją na prawie niemieckim*, Lwów 1926) (Korta 1991: 58–59). Podejmował też tematy z historii politycznej (*Przymierze Kazimierza Wielkiego z Danią*, [b.m.] ok. 1935), z dyplomatyki (*Stanowisko dokumentu w polskim prawie prywatnym i przewodzie sądowym do połowy XIII w.*, Lwów 1935), ale przede wszystkim z historii społeczno-gospodarczej (*O kanclerzach polskich XII wieku*, Lwów 1928; *Urzędnicy grodzcy trembowelscy 1403–1783*, Lwów 1936; *Urzędnicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783*, Lwów 1938). Po przyjeździe w 1945 r. do Wrocławia stał się jednym z głównych organizatorów polskiego środowiska historycznego w tym mieście (Korta 1991: 55–70; Bobowski 1997: 295–300; Błachowska 2014: 535–550).

Izydor Chrząszcz (1898–1940)⁷⁷, gdy był studentem III roku, został mianowany w 1924 r. demonstratorem w Katedrze Zakrzewskiego, a w 1926 r. zatrudniono go jako asystenta młodszego. Po studiach i zwolnieniu z uczelni związków z Zakrzewskim nie zerwał, bo obronił u niego w 1932 r. doktorat („Stosunki Chmielnickiego z Turcją i Tatarami w latach 1648 aż do poddania się Turcji w II połowie 1650 roku”). Pracował w lwowskim Prywatnym Gimnazjum Żeńskim Cypriany Brückówny, a w 1928 r. uzyskał etat w państwowym gimnazjum w Jaworowie. Zajmował się problematyką kozacką i z tego zakresu opublikował m.in. pracę: *Stosunki kozacko-tatarskie z uwzględnieniem stosunków z Turcją, Mołdawią i Siedmiogrodem w I połowie 1649 roku*, [w:] *Prace historyczne. Wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878–1928* (Lwów 1929, s. 295–312). Wiosną 1940 r. został zamordowany w Charkowie jako ofiara zbrodni katyńskiej (Borys 1985: 233–234; Pisulińska 2020: 37–46).

Michał Antonów (1903–1985)⁷⁸ jako student V roku został przyjęty na miejsce Izydora Chrząszcza w 1926 r. na stanowisko asystenta młodszego w Katedrze Historii Polski. Dwukrotnie przebywał na stypendium rządowym w Jugosławii. Antonów w 1931 r. obronił doktorat u S. Zakrzewskiego „Stanisław Koniecpolski hetman w. koronny 1617–1646”, a od 1932 r. rozpoczął pracę w Archiwum w Katowicach (Antonów-Nitsche 2013: 260). Podczas dwukrotnych półrocznych przerw w zatrudnieniu Antonowa na UJK na jego miejscu pracowali jako asystenci młodsi: Stefan Balicki (1902–?)⁷⁹ (w 1927 r.) oraz

⁷⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2011, [AUWR_UA_000_26_0_5_2011_56618](#).

⁷⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 26, [AUWR_UA_000_26_0_5_26_49161](#).

⁷⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 51, [AUWR_UA_000_26_0_5_51_49132](#).

Marian Aleksiewicz (1899–1972)⁸⁰ (w 1928 r.). Balicki podczas zatrudnienia był jeszcze studentem WH, a równocześnie od 1925 r. nauczycielem w Prywatnym Gimnazjum Żeńskim C. Brückówny we Lwowie.

W 1928 r. na krótko jako asystent starszy u S. Zakrzewskiego został zatrudniony Stanisław Hoszowski (1904–1987)⁸¹, ale był to efekt wewnętrznych ustaleń między profesorami, gdyż z Katedrą Historii Polski związany był etat asystenta starszego, natomiast zatrudniani wówczas studenci nie spełniali formalnych wymogów niezbędnych przy obsadzie tego stanowiska.



Il. 11. Józef Skrzypek (1935)

Podobna sytuacja miała miejsce z Józefem Skrzypkiem (1905–1974)⁸², który w roku akademickim 1929/30 zatrudniony był u Bujaka jako asystent młodszy, ale w następnych latach swoją karierę i zatrudnienie związał z Katedrą Historii Polski S. Zakrzewskiego. Skrzypek ukończył II Państwowe Gimnazjum w Tarnopolu, następnie rozpoczął studia prawnicze, ale po dwóch trymestrach przeniósł się na historię. Magisterium otrzymał w 1930 r., a doktorat pod kierunkiem S. Zakrzewskiego obronił dwa lata później („Zygmunt Luksemburczyk i jego polityka wobec Mołdawii, Wołoszczyzny i Turków”). W latach 1930–1936 zatrudniony był na UJK w charakterze asystenta starszego. W 1936 r.

przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował w Instytucie Historii Najnowszej. Po wojnie kontynuował pracę naukową w stolicy. Jego zainteresowania naukowe obejmowały przede wszystkim kwestie polityczne i wojskowe z przełomu XIV i XV w. (*Zygmunt Luksemburczyk i jego polityka wobec Polski w latach 1386–1399*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 1932, 12, s. 183–190; *Bitwa pod Nikopolis (25 września 1396)*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1936, 6; *Południowo-wschodnia polityka Polski od koronacji Jagiełły do śmierci Jadwigi i bitwy nad Worskłą*, Lwów 1936) (ZPHCP 1974: 552–556; Winnicka 1994b: 478).

Po wyjeździe Skrzypka do Warszawy na jego miejsce jako asystent starszy został zatrudniony w Katedrze Kolankowskiego od 1937 r. do wybuchu wojny Kazimierz Lewicki (1903–1939)⁸³. Po ukończeniu studiów pracował w Wydziale Archiwów Państwowych. Jeszcze w 1932 r. obronił doktorat („Książę Konstanty Ostrogski i unia brzeska

⁸⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 11, [AUWR_UA_000_26_0_5_11_49128](#).

⁸¹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 53, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_53_53871](#).

Teczka osobowa Stanisława Hoszowskiego, która znajdowała się w DALO, zaginęła.

⁸² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1743, [AUWR_UA_000_26_0_5_1743_56690](#).

⁸³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1066, [AUWR_UA_000_26_0_5_1066_56805](#).

1596”), którego promotorem był S. Zakrzewski. Rok później ukazała się drukiem w serii Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Lewicki specjalizował się w zagadnieniach unii brzeskiej i z tej tematyki opublikował kilka prac (*Geneza idei unii brzeskiej*, Lwów 1929; *Sprawa Unii Kościoła Wschodniego z Rzymskim w polityce dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1934; *Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej*, Równe 1938). Zginął 17 września 1939 r. we Lwowie.

Katedra Historii Społecznej i Gospodarczej

Wyodrębnienie historii gospodarczej jako subdyscypliny nauk historycznych nastąpiło stopniowo od początków XX w. Istotnym krokiem w tym kierunku była udana habilitacja z historii średniowiecznej i nowożytnej A. Szelańskiego w 1902 r. Profesurę zwyczajną z historii społecznej i gospodarczej przyznano mu dopiero w 1919 r. Jednak po kilku miesiącach, po rezygnacji S. Askenazego, powołano go na Katedrę Historii Powszechnej Nowożytnej. Natomiast zwolnione miejsce zajął doświadczony badacz, jakim był już wówczas 45-letni Franciszek Bujak (1875–1953)⁸⁴. Gimnazjum ukończył w Bochni w 1894 r., a po studiach na UJ i doktoracie w 1899 r. został asystentem na UJ, bibliotekarzem w tej uczelni i archiwistą w Krajowym Archiwum Akt Grodzkich i Ziemijskich w Krakowie. Po habilitacji (*Studia nad osadnictwem Małopolski*, Kraków 1905) został mianowany w 1909 r. profesorem nadzwyczajnym UJ. W 1919 r. przeniósł się na UW, gdzie uzyskał profesurę zwyczajną. Do Katedry Historii Społecznej i Gospodarczej UJK Bujak został zaproszony w 1920 r. na wniosek WF i rektoratu UJK. Katedrę objął w 1921 r. i pozostał we Lwowie przez cały okres międzywojenny. Rozwinął bardzo ożywioną działalność naukową, organizacyjną i dydaktyczną. Pod względem naukowym interesowały go kwestie dotyczące szerokiego spektrum zagadnień społeczno-gospodarczych. Opracował dzieje osadnictwa w Polsce (*Historia osadnictwa ziem polskich w krótkim zarysie*, Warszawa 1920). Kilka tekstów poświęcił narokowi jako specyficznemu typowi gospodarstwa chłopskiego w czasach wczesnopiastowskich (*Narok. Przyczynek do ustroju społecznego Polski piastowskiej*, Lwów 1925; *Jeszcze o naroku*⁸⁵). W 1924 r. wydał dwa zbiory swoich drobniejszych prac (*Studia historyczne i społeczne*, Lwów; *Z odległej i bliskiej przeszłości. Studia historyczno-gospodarcze*, Lwów). Charakteryzował też życie gospodarcze w Polsce w okresie odrodzenia (*Zasady polityki gospodarczej Polski w wieku XVI i ich geneza*, [w:] *Kultura staropolska. Materiały ze Zjazdu im. Jana Kochanowskiego, urządzonego przez Polską Akademię Umiejętności w dniach 8–10 czerwca 1930 r.*, Kraków 1932, s. 1–18).

⁸⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 185, [AUWR_UA_000_26_0_5_185_51669](#).

ALNUIF, z. P. 119, op. 1, spr. 26, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_26_53882](#).

⁸⁵ „Kwartalnik Historyczny” 1926, 40, s. 374–385.



Il. 12. Odpis dyplomu doktorskiego Franciszka Bujaka (1899)

Jego uwagę przykuwały także kwestie związane z obecnością tematyki gospodarczej w edukacji. Franciszek Bujak razem ze Zbigniewem Pazdrą (1873–1939)⁸⁶, Zdzisławem Próchnickim (1875–1939)⁸⁷ i Stanisławem Sobińskim (1872–1926) był współautorem podręcznika z zakresu wiedzy o społeczeństwie *Polska współczesna. Nauka obywatelska* (Lwów 1923). Współuczestniczył także w pracach nad nowym programem nauki historii w gimnazjum, firmowanym przez ministra Janusza Jędrzejewicza. Podczas VI Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie w 1935 r. wygłosił referat *Przygotowanie naukowe nauczyciela historii w szkole średniej* („Wiadomości Historyczno-Dydaktyczne” 1935, 3, s. 82–94).

Pod koniec lat 30. z powodu problemów zdrowotnych i zajęć naukowych stopniowo ograniczał swoją działalność dydaktyczną. Posiadał umiejętności pedagogiczne, dzięki którym skupiał wokół siebie spore grono uczniów; niektórzy z nich utrzymywali z nim kontakty nawet długie lata po zakończeniu studiów, np. Walerian Kramarz z Przemyśla (Madurowicz-Urbańska 1976; Budzyński 2007: 421–440; Szafraniec 2009).

⁸⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1446, [AUWR_UA_000_26_0_5_1446_64937](#).

⁸⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1565, [AUWR_UA_000_26_0_5_1565_64920](#).

W 1921 r. lokal seminarium mieścił się przy ul. Mickiewicza 5a i obejmował trzy niezbyt duże pomieszczenia. W 1923 r. seminarium otrzymało w tym samym budynku nowe lokum, a kilka lat później pozyskano jeszcze jedno pomieszczenie. Gromadzono też zbiory biblioteczne i kartograficzne. Nabytki najczęściej pozyskiwano w drodze darów (blisko 3/4 wszystkich książek), ale też wymiany i kupna (zakupiono m.in. część księgozbioru po śp. Janie Ptaśniku). Zasoby biblioteki w 1921 r. liczyły 1095 dzieł, a dekadę później już 5011 (Hoszowski 1931: 565–595).

Szkoła historii gospodarczej Bujaka

Lwowska szkoła historii gospodarczej została założona – jak to określił Zdzisław Budzyński – „niemal na surowym korzeniu” i była dziełem jednego człowieka – Franciszka Bujaka (Budzyński 2007: 437). W programie naukowych działań spektrum zainteresowań gospodarczych i społecznych było szerokie. Jednym z kierunków było badanie małych zbiorowości (społecznych i gospodarczych). Analizowano zmienność w czasie cen i skutki klęsk elementarnych, rolę oraz miejsce pieniądza i kredytów w dziejach polskiej gospodarki. Bujak i jego liczne grono uczniów opisywali także zjawiska demograficzne, wykorzystując w tym celu spisy ludności, źródła podatkowe, metrykalne i statystyczne (Wywiół 2023). Dużą uwagę przywiązywano do tematów z zakresu geografii historycznej, zwłaszcza problematyki osadniczej (Budzyński 2007: 433–439). Na seminarium Bujaka w okresie międzywojennym powstało 30 doktoratów, co stanowiło 20% wszystkich dysertacji obronionych na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym. Powstające prace magisterskie i doktorskie wpisywały się w program badawczy szkoły historii gospodarczej i społecznej (Юрєйко 2019: 461–477). Bujak zadbał, by wiele z tych prac zostało ogłoszonych drukiem. Pomocne w tym było zapoczątkowanie w 1925 r. serii wydawniczej *Badania Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, w ramach której drukowano prace nie tylko asystentów Bujaka, ale także absolwentów jego seminarium, którzy nie wybrali ścieżki rozwoju naukowego. Wśród osób, które doktoraty zrobiły u Bujaka i swoje prace opublikowały w omawianej serii, można wymienić: Edwarda Tomaszewskiego (*Ceny w Krakowie w latach 1601–1795*, Lwów 1934), Tadeusza Furtaka (*Ceny w Gdańsku w latach 1701–1815*, Lwów 1935), Michała Wąsowicza (*Kontrakty lwowskie w latach 1676–1686*, Lwów 1935), Stanisława Siegela (*Ceny w Warszawie w latach 1701–1815*, Lwów 1936; już po wojnie Siegel opublikował w tej samej serii ciąg dalszy swoich badań: *Ceny w Warszawie w latach 1816–1914*, Poznań 1949), Stanisławę Namaczyńską (*Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1648–1696*, t. 1: *Zjawiska meteorologiczne i pomory*, Lwów 1937) i Henryka Lepuckiego (*Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II w Galicji 1772–1790*, Lwów 1938).

Łącznie do 1939 r. opublikowano 35 tomów serii. Ponadto w 1931 r. razem z Janem Rutkowskim założył „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, czasopismo, które stało się głównym periodykiem z zakresu tytułowej tematyki. Od 1932 r. zaczęto też wydawać kolejną serię – Bibliotekę Dziejów i Kultury Wsi; do wojny ukazało się 9 tomów (Stępnik: 2015: 209–215). Wśród licznej grupy historyków zaliczanych do szkoły Bujaka można wymienić m.in.: Stefana Inglota (1902–1994)⁸⁸, Stanisław Hoszowskiego, Kazimierza Arłamowskiego (1900–1982), Adama Fastnachta (1913–1987)⁸⁹.

Naukowe siły pomocnicze w Katedrze Historii Społecznej i Gospodarczej

W Katedrze Historii Społecznej i Gospodarczej zatrudniona była grupa kilkunastu młodych naukowców, którzy pełniąc funkcje asystenckie, wspomagali Bujaka w działalności dydaktycznej. Część z nich pracowała bez pobierania wynagrodzenia (jako wolontariusze) i wobec braku perspektyw stałego (lub choćby kontraktowego), ale płatnego zatrudnienia zmuszona była poszukiwać źródeł utrzymania w innych miejscach – szkołach, bibliotekach, placówkach kultury itp. Działo się tak ze stratą dla nauki polskiej.

Możliwość zatrudnienia sił pomocniczych w seminarium zależała od przydzielonych przez władze etatów. W pierwszym roku istnienia przyznano seminarium jeden etat asystentki młodszej (1922), dwa lata później uzyskano możliwość zatrudniania demonstratora. Jednak bardziej stabilne zatrudnienie możliwe było dopiero po uzyskaniu etatu asystenta starszego – przyznało go ministerstwo dopiero w 1930 r. (Hoszowski 1931: 570). Ratowano się częściowo formalną zamianą asystentów z seminarium historii Polski, gdzie etat asystenta starszego był nieobsadzony i dwukrotnie (w 1925/26 oraz 1929/30) asystenci Bujaka mogli pobierać uposażenie asystenta starszego.

W 1922 r. jako pierwsza siła pomocnicza w Katedrze zatrudniona została Zofia Żabska (?–?)⁹⁰, najpierw w 1922 r. jako demonstratorka, a potem jako asystent młodszy (1922–1923). O jej dalszych losach wiadomo jedynie, że w 1927 r. zdała egzamin nauczycielski. Jeszcze podczas studiów historycznych została zatrudniona na dwa lata przy seminarium Bujaka Jadwiga Turska (1900–1984)⁹¹ – w 1922 r. jako asystentka III stopnia (demonstratorka), a od 1924 r. jako asystentka młodsza. Zatrudnienie to trwało do 1925 r. Dopiero w 1930 r. obroniła doktorat („Przemysł solny województwa ruskiego w wieku XVI”) (Pisulińska 2004: 248). Nieco wcześniej opublikowała sprawozdanie z prowadzonych badań (*Przemysł solny w województwie ruskim w XVI w. (1530–1580)*),

⁸⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 74, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_74_53862](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 769, [AUWR_UA_000_26_0_5_769_51597](#).

⁸⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1943, [AUWR_UA_000_26_0_5_1943_56635](#).

⁹⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 656, [AUWR_UA_000_26_0_5_656_52173](#).

⁹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1907, [AUWR_UA_000_26_0_5_1907_56645](#).

„Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 1928, 8 (3), s. 186–189). Po wojnie pracowała we wrocławskim Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich (Schuster 1986: 219–225).

Kolejną osobą był Adolf Hirschberg (1900–1960)⁹². Po ukończeniu w 1918 r. V gimnazjum we Lwowie rozpoczął studia na wydziale przyrodniczym uniwersytetu w Pradze (Żychowski 1960: 7). Po powrocie do Lwowa studiował na UJK historię w latach 1921–1925. Równocześnie od 1922 r. był zatrudniony przy seminarium Bujaka jako demonstrator i pracował tam do 1924 r. Pod jego kierunkiem przygotował pracę doktorską na temat osadnictwa średniowiecznego, którą obronił w 1925 r., i która w tym samym roku została opublikowana (*Stosunki osadnicze w dobrach klasztoru tynieckiego w początkach jego istnienia*, Lwów 1925). Rok wcześniej na łamach „Kwartalnika Historycznego” zamieścił dwa dokumenty dotyczące małopolskiej Łapczycy (*Dwa nieznanne dokumenty łapczyckie z XIV wieku*)⁹³. Po studiach rozpoczął pracę nauczycielską w Łomży, Drohobyczu i Wilnie. Pracy naukowej w tym okresie nie prowadził, koncentrując się na działalności publicystycznej i politycznej (związał się z BBWR). W 1930 r. nagrodzony został Złotym Krzyżem Zasługi⁹⁴.



Il. 13. Stefan Inglot

Do grona najwybitniejszych uczniów i przedstawicieli szkoły historii społecznej i gospodarczej Bujaka należał Stefan Inglot. Podczas pobytu we Lwowie utrzymywał z nim kontakt, choć asystentem na UJK był dość krótko. Pracę rozpoczął w 1923 r. Próba podjęta przez Bujaka otrzymania dodatkowego etatu dla niego powiodła się tylko częściowo. Rektor argumentował, że nawet gdy przy tym seminarium zatrudnione były trzy osoby, to wynagradzane były z jednego etatu. Zastosowano więc mały wybieg i przez kilka miesięcy Inglot pracował na etacie asystenta młodszego w Katedrze Historii Starożytnej u Chylińskiego, co poprawiło jego status materialny i pozwoliło skupić się na przygotowaniu doktoratu. Doktorat uzyskał w 1926 r. na podstawie pracy *Stosunki społeczno-gospodarcze*

ludności w dobrach biskupstwa włocławskiego w pierwszej połowie XVI w. (na podstawie inwentarza z 1534 r.) napisanej na seminarium Bujaka. Została ona wydana we Lwowie rok później. Od 1924 aż do 1945 r. Inglot był związany z biblioteką Ossolineum.

⁹² DALO, z. 26, op. 5, spr. 427, [AUWR_UA_000_26_0_5_427_51617](#).

⁹³ „Kwartalnik Historyczny” 1924, 38 (4), s. 460–463.

⁹⁴ W 1945 r. Adolf Hirschberg zmienił imię i nazwisko na Józef Sieradzki i kontynuował działalność polityczną (PPR i PZPR) oraz naukową (profesura na UJ, a od 1953 r. do końca życia na UW).



Il. 14. Odpis dyplomu doktorskiego Stefana Ingłota (1926)

Ponadto w latach 1928/29–1930/31 wykładał historię handlu w Akademii Handlu Zagranicznego we Lwowie. Korzystając z pobytów stypendialnych w Paryżu, Brukseli i Strasburgu przygotował pracę dotyczącą kolonów w średniowiecznej Alzacji



Il. 15. Dom, w którym przed wojną mieszkał Stefan Ingłot. Lwów, ul. H. Dembińskiego 14 (grudzień 1939) (obecnie ul. S. Morozenki 14)

i przedstawił ją jako rozprawę habilitacyjną (*Koloni w średniowiecznej Alzacji*, Kraków 1931). Książka ukazała się rok później także w wersji francuskojęzycznej (*Essai sur la vie rurale et les colonges d'Alsace (XI-e–XIII-e siècle*, Collection d'Études sur l'Histoire du Droit et ses Institutions de l'Alsace 8, Strasbourg). Po udanej habilitacji w 1932 r. prowadził wykłady z historii społeczno-gospodarczej na UJK jako docent, a w czerwcu 1939 r. Rada WH przegłosowała nadanie mu tytułu profesora. Wśród zainteresowań naukowych Ingłota znajdowały się późnośredniowieczne i nowożytnie sprawy gospodarcze. Interesował się życiem chłopów w Polsce oraz osadnictwem europejskim w epoce feudalnej. Był też autorem kilku ogólnych opracowań dotyczących historii społecznej i gospodarczej. Przed wojną mieszkał we Lwowie przy ul. H. Dembińskiego 14.

Po wojnie pracował w Krakowie, a od 1950 r. związał się z wrocławskim środowiskiem naukowym.

Jan Warężak (1896–1967)⁹⁵, będąc jeszcze studentem UJK, od 1925 r. został mianowany demonstratorem w Katedrze Bujaka, a po ukończeniu nauki od 1926 r. awansował na asystenta młodszego i pracował na uczelni kolejne dwa lata. W 1928 r. obronił doktorat, którego promotorem był Bujak, wydany drukiem rok później (*Rozwój uposażenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w średniowieczu. Z uwzględnieniem stosunków gospodarczych w XIV i XV w.*). Naukowo zajmował się kwestiami finansowymi i rolniczymi. Przed doktoratem wydał opracowanie poświęcone budżetom gospodarstw rolnych w powiecie zbaraskim (*Budżety 4 gospodarstw wsi Czahary w powiecie zbaraskim (woj. Tarnopol) za rok 1925/26*, Warszawa 1927), a następnie opublikował artykuł dotyczący polskiej polityki handlowej za czasów Zygmunta Starego (*Polska polityka handlowo-celna względem Śląska i Wrocławia za Zygmunta Starego*, „*Ekonomista*” 1930, 2, s. 98–115). Interesował się też problemami współczesnego rolnictwa w Polsce, wydając wspólnie z Władysławem Grabskim i Józefem Stojanowskim pracę na ten temat (*Rolnictwo Polski 1914–1920*, Warszawa 1936). Przeprowadził się do Łodzi, gdzie w latach 30. był kierownikiem Archiwum Miejskiego. Swoje późniejsze zainteresowania naukowe przeniósł na kwestie gospodarcze regionu łódzkiego (Gawiński 1968: 1017–1018; Jaworska 1968: 251–253).

Bardzo ciekawą postacią, docenianą przez Bujaka, był Marian Ungeheuer (1893–1927)⁹⁶, który maturę złożył w gimnazjum w Jarosławiu i w 1913 r. zapisał się na Politechnikę Lwowską. Podczas I wojny światowej został powołany do armii austriackiej, od czerwca 1916 r. przebywał w niewoli rosyjskiej, w lipcu 1920 r. wstąpił do armii polskiej. Jesienią 1920 r. objął posadę nauczyciela łaciny i historii w prywatnym gimnazjum w Końskich w woj. kieleckim. W 1921 r. zapisał się na Wydział Filozoficzny UJK; w szkole nadal pracował, a na zajęcia do Lwowa dojeżdżał. Temat jego pracy seminaryjnej u Bujaka dotyczył zagadnienia kredytów na ziemi przemyskiej w połowie XV w. Równocześnie w 1925 r. zdał w Warszawie egzamin nauczycielski. W tym samym roku został zatrudniony jako asystent młodszy przy seminarium historii społecznej i gospodarczej. Miało mu to pomóc w ukończeniu pracy doktorskiej. Jednak Katedra Bujaka nie dysponowała etatem asystenta starszego. Pogarszało to znacznie warunki finansowe Ungeheuera, który miał na utrzymaniu rodzinę. Dlatego już dwa miesiące później został zatrudniony jako asystent starszy w Katedrze Historii Polski u Zakrzewskiego. Po otrzymaniu promocji doktorskiej w 1926 r., nie mając szans na stałe zatrudnienie na uczelni, a nawet na pracę w szkolnictwie lwowskim, musiał zrezygnować z pracy asystenta – udało mu się

⁹⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 209, [AUWR_UA_000_26_0_5_209_51664](#).

⁹⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1925, [AUWR_UA_000_26_0_5_1925_56639](#).

uzyskać stanowisko dyrektora prywatnego gimnazjum w Radzynie Podlaskim. Bujak zabiegał o publikację doktoratu Ungeheuera, jednak w trakcie ostatecznego przygotowywania jej do druku autor zaraził się tyfusem i zmarł w wieku 34 lat. Bujak dokończył tę pracę i jako dzieło pośmiertne opublikował kilka lat później jako numer 6 w serii *Badania Dziejów Społecznych i Gospodarczych (Stosunki kredytowe w ziemi przemyskiej w połowie XV wieku*, Lwów 1929)⁹⁷. O wysokiej ocenie autora i samej pracy świadczy fragment przedmowy autorstwa Bujaka:

Śp. Marian Ungeheuer poświęcił na tę pracę przeszło dwa lata życia i wykonał ją bez niczyjej pomocy, posługując się jako jedynym środkiem technicznym addiatorem do rachowania. Wykonanie tej rozprawy w warunkach, w jakich się znajdował, stanowi chlubne świadectwo jego nadzwyczajnej wprost pracowitości i niemniejszej zdolności. (Ungeheuer 1929: VII)

Jedną z licznych osób związanych z seminarium Bujaka, która na całe życie związała się z nauką, był Stanisław Hoszowski⁹⁸. Do gimnazjum uczęszczał w Tarnopolu i Lwowie. Jako student historii i ekonomii na UJK został w 1925 r. zatrudniony na tej uczelni w charakterze demonstratora. Przez kilka lat pracował też jako nauczyciel w gimnazjach lwowskich. W 1928 r. został na krótko asystentem starszym u S. Zakrzewskiego w Katedrze Historii Polski. W 1929 r. obronił u Bujaka doktorat (*Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1928), a już w 1935 r. uzyskał na UJK habilitację. W roku następnym otrzymał *venia legendi* z zakresu historii gospodarczej i społecznej i do wojny zatrudniony był na etacie adiunkta. W roku akademickim 1936/37 odbył kilka podróży naukowych do Anglii i Holandii. Bibliografia prac Hoszowskiego z lat 1928–1939 obejmuje aż 86 pozycji. Jego zainteresowania koncentrowały się wokół różnych aspektów życia gospodarczego, m.in. kształtowania się cen, dynamiki życia gospodarczego, a nawet obecności tematyki gospodarczej w edukacji szkolnej.

W Katedrze Bujaka został zatrudniony w 1928 r. jako demonstrator student IV roku historii na UJK Antoni Walawender (1903–1960)⁹⁹. Awansując kolejno na zastępcę asystenta, a potem na asystenta starszego pozostawał w Katedrze Historii Społecznej i Gospodarczej do 1933 r. Pod opieką Bujaka napisał doktorat, który obronił w 1932 r. („Kłęski elementarne w Polsce w latach 1450–1586”). Razem ze Stanisławem Hoszowskim, Iwanem Szewczukiem (ukr. Іван Шевчук, w DALO jako Jan Szewczuk) (1903–1975)¹⁰⁰ i Stanisławą Namaczyńską należał do grupy uczniów Bujaka, którzy specjalizowali się

⁹⁷ [<https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/2090/edition/1967?language=en>] [dostęp online: 15.07.2024].

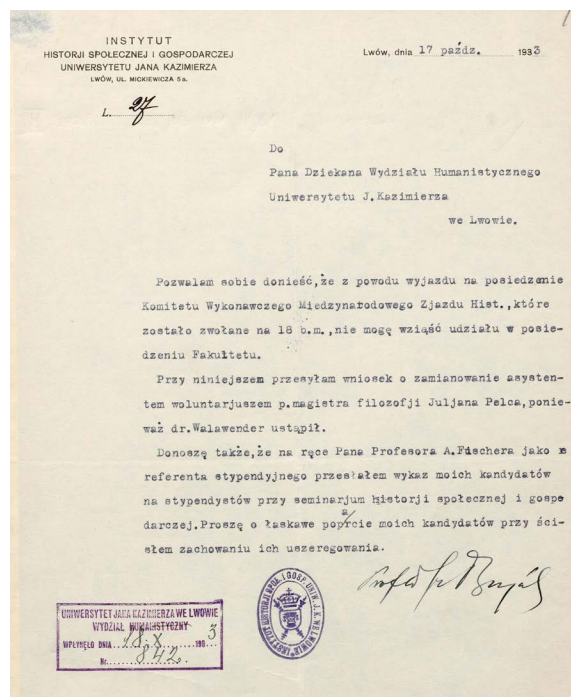
⁹⁸ Zob. Cackowski (1988: 154–159); Małecki (1988: 661–665); Лаврецький (1999: 541–544); Wadas (2012); Kościelak (2020: 178–202).

⁹⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 203, AUWR_UA_000_26_0_5_203_51666.

¹⁰⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2107, AUWR_UA_000_26_0_5_2107_62773.

w badaniach nad historią klimatu. Walawender prowadził też badania ankietowe na temat stanu gospodarczego wsi. W latach 1931–1934 był sekretarzem pisma „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”. Od 1934 r. przeniósł się do Poznania, gdzie pracował w Archiwum Państwowym. Po wojnie był pracownikiem Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (Kuczyński 1994: 216).

Na miejsce Walawendera został zatrudniony w 1932 r. jako asystent wolontariusz, po uzyskaniu tytułu magistra na UJK i odbyciu służby wojskowej, Julian Pelc (1906–1999)¹⁰¹.



Il. 16. Wniosek Franciszka Bujaka o mianowanie Juliana Pelca na stanowisko asystenta wolontariusza (1933)

Pracował tam, z roczną przerwą, do 1936 r. Pelc należał do dość licznej grupy studentów chłopskiego pochodzenia na tym seminarium. Tematyka jego badań związana była z programem działań naukowych wytyczonych przez Bujaka. Młody uczony wydał dwie większe publikacje (obie w ramach serii *Badania z Dziejów Społecznych i Gospodarczych*) poświęcone gruntownej analizie cen w Krakowie (*Ceny w Krakowie w latach 1369–1600*, Lwów 1935) i w Gdańsku (*Ceny w Gdańsku w XVI i XVII wieku*, Lwów 1937) w okresie późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności. Pierwsza z tych prac powstała na bazie jego doktoratu obronionego u Bujaka w 1935 r. Pelc planował też publikację (już po wojnie) podobnego dzieła poświęconego cenom we Lwowie, ale nie zostało ono ukończone. Z powodu braku perspektyw płatnego zatrudnienia na uczelni musiał poszukać

¹⁰¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1475, [AUWR-UA-000_26_0_5_1475_56739](#).

innych źródeł utrzymania i od 1937 r. podjął pracę w Ossolineum, gdzie pracował także w czasie II wojny światowej.

Gdy Walawender awansował na zastępcę asystenta na jego miejsce jako demonstrator zatrudniony został w Katedrze Bujaka w 1930 r. Stanisław Pazyra (1904–1971)¹⁰². Po niecałym roku otrzymał angaż w Katedrze Historii Powszechnej Średniowiecznej jako asystent młodszy (na miejsce W. Wagnera) i pracował tam do końca września 1935 r. Mimo to w 1933 r. doktorat obronił u Bujaka (*Studia z dziejów miast mazowieckich*). Doktorat ten został opublikowany w 1939 r. jako nr 34, przedostatni, w serii Badań z Dziejów Społecznych i Gospodarczych (*Studia z dziejów miast na Mazowszu od XIII do początków XX wieku*). W 1935 r. otrzymał posadę w wydawnictwie Ossolineum i zrezygnował z pracy na uczelni. Także tylko przejściowo, w roku akademickim 1929/30, zatrudniony był u Bujaka jako asystent młodszy Józef Skrzypek (1905–1974)¹⁰³, który w następnych latach swoją karierę i zatrudnienie związał z Katedrą Historii Polski S. Zakrzewskiego. Także dość krótko, bo tylko dwa lata, w katedrze pracował Iwan Szewczuk, grekokatolik, pochodzący z rodziny chłopskiej (Pisulińska 2012: 140). Gdy był studentem III roku Wydziału Humanistycznego UJK, został zatrudniony jako demonstrator w 1931 r. i pracował do 1933 r. Efektem jego zainteresowań była publikacja z 1939 r. (*Kronika klęsk elementarnych w Galicji w latach 1772–1848*, cz. 1–2, Badania z Dziejów Społecznych i Gospodarczych nr 35, Lwów). Po wojnie wyjechał do Wrocławia¹⁰⁴.

Na miejsce Szewczuka zatrudniono w 1933 r. Aleksandra Tarnawskiego (1907–?)¹⁰⁵. Po ukończeniu studiów odbył on roczną służbę wojskową (wrzesień 1930 – wrzesień 1931) i już jako podporucznik rezerwy piechoty został zatrudniony w Katedrze Bujaka jako asystent młodszy. Pracował tam dwa lata. W tym czasie pod kierunkiem Bujaka przygotował doktorat, który obronił w 1935 r., a praca opublikowana została w serii wydawanej przez jego promotora (*Działalność gospodarcza Jana Zamoyskiego, kancle-rza i hetmana w. kor. 1572–1605*, Lwów 1935). W redakcji Roczników z Dziejów Społecznych i Gospodarczych pełnił funkcję sekretarza. Opublikował też zestawienie prac dotyczących szlachty zagrodowej w Polsce (*Szlachta zagrodowa w Polsce południowo-wschodniej. Materiały do bibliografii*, Lwów 1938). W czasie II wojny światowej związany był z Ossolineum (Pisulińska 2012: 263).

Po rezygnacji Tarnawskiego z dalszej pracy na uczelni miejsce po nim objął od 1935 r. Franciszek Kącki (1909–?)¹⁰⁶, który będąc na IV roku studiów, został zatrudniony na etacie

¹⁰² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1448, [AUWR_UA_000_26_0_5_1448_56742](#).

¹⁰³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1743, [AUWR_UA_000_26_0_5_1743_56690](#).

¹⁰⁴ W 1947 r. był kandydatem na archiwistę w Archiwum Miejskim we Wrocławiu, posady nie otrzymał. Bliższych danych nie ustalono.

¹⁰⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1855, [AUWR_UA_000_26_0_5_1855_56660](#).

¹⁰⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 912, [AUWR_UA_000_26_0_5_0912_56825](#).

asystenta młodszego. W 1936 r. został magistrem filozofii, a po obronie doktoratu w 1938 r.¹⁰⁷ awansował na asystenta starszego. Był autorem biografii księdza Stanisława Stojałowskiego (*Ks. Stanisław Stojałowski i jego działalność społeczno-polityczna*, t. 1: 1845–1890, Lwów 1937). We wrześniu 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej, z obozu jenieckiego wrócił do Wrocławia i w grudniu 1945 r. podjął pracę na uniwersytecie.

Oprócz sił pomocniczych pracujących na uczelni i pobierających pensję były też osoby, które zatrudniano na warunkach wolontariatu. W drugiej połowie lat 30. kilka zatrudnionych tam osób nie pobierało wynagrodzenia (oprócz stypendiów naukowych). Jedną z nich był Franciszek Jukniewicz (1907–?)¹⁰⁸, który jako student IV roku WH został w 1935 r. przyjęty na etat asystenta młodszego wolontariusza, a po ukończeniu studiów i uzyskaniu magisterium w 1936 r. awansował na asystenta starszego i na tym stanowisku pozostawał do 1939 r. Zajmował się badaniami dotyczącymi środowiska naturalnego oraz zagadnieniami demograficznymi w Polsce nowożytnej (*Zjawiska meteorologiczne i stan urodzajów oraz pomory w Polsce w latach 1697–1750*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 1937, 17 (1), s. 63–70). Podczas wojny pracował na Lwowskim Państwowym Uniwersytecie im. Iwana Franki na stanowisku docenta (Królczyk 2020: 19).

Na podobnych zasadach pracował w katedrze Erazm Kostołowski (1912–1940)¹⁰⁹, który maturę zdał we Lwowie w 1931 r., a studia historyczne odbył na UJK w latach 1931–1935. Po rocznej służbie wojskowej (wrzesień 1935 – wrzesień 1936) w Tarnopolu rozpoczął pracę nad doktoratem. Równocześnie od 1 września 1937 r. został zatrudniony w Zakładzie Historii Społecznej i Gospodarczej na stanowisku asystenta młodszego wolontariusza. Był stypendystą Funduszu Kultury Narodowej. Tematyka jego prac dotyczyła dziejów chłopów w XIX w. (*Chłopi – czwartacy. (Z dziejów pułku czwartej piechoty liniowej 1815–1831)*, „Wieś i Państwo” 1938, 1 (10), s. 720–731). W 1938 r. obronił doktorat poświęcony także tematyce chłopskiej, który został opublikowany jako 33 tom serii *Badania z Dziejów Społecznych i Gospodarczych (Studia nad kwestią włościańską w latach 1846–1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej*, Lwów–Warszawa 1938). W czasie kampanii wrześniowej służył w 55 pułku piechoty, przebywał w obozie jenieckim w Starobielsku, został zamordowany w 1940 r. w Charkowie¹¹⁰.

Trzecim adeptem nauki zatrudnionym u Bujaka jako wolontariusz był Adam Fastnacht, który maturę zdał w gimnazjum w Sanoku w 1931 r. i na UJK podjął studia

¹⁰⁷ Tytułu doktoratu nie udało się ustalić (Pisulińska 2004: 244).

¹⁰⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2206, [AUWR_UA_000_26_0_5_2206_62745](#).

¹⁰⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 938, [AUWR_UA_000_26_0_5_938_70288](#).

¹¹⁰ W wyszukiwarce IPN ofiar katyńskich podany jest błędny miesiąc urodzenia Kostołowskiego – kwiecień zamiast czerwiec.

[<https://katyn.ipn.gov.pl/kat/ludzie/ofiary/baza-wyszukiwarka/r54429603,KOSTOŁOWSKI.html>] [dostęp online: 16.07.2023].

z historii i geografii. Magisterium uzyskał 11 grudnia 1935 r. na podstawie napisanej pod kierunkiem Bujaka pracy „Literatura ludowa w Galicji w latach 1846–1850” (publikacja w „Kurierze Lwowskim” pt. *Czasopisma dla ludu w byłym zaborze austriackim w połowie XIX w.*, 1935, 8, 47). Od 1937 r. został zatrudniony jako asystent młodszy wolontariusz w jego katedrze i zatrudnienie to było przedłużane na kolejne lata (do wybuchu wojny). Podstawy materialne zapewniała mu praca nauczyciela historii i geografii w VII Gimnazjum im. T. Kościuszki (1937–1939) we Lwowie oraz w Bibliotece Zakładu Narodowego Ossolineum. Pobierał też stypendium z Funduszu Kultury Narodowej (Zając 1995: 206). Jeszcze jako student współuczestniczył w kompleksowych badaniach prowadzonych na seminarium Bujaka, a dotyczących cen we Lwowie (*Tablica ewaluacyjna monet polskich 1700–1772* (za: Hoszowski 1934: 108–110). W „Rocznikach Dziejów Społecznych i Gospodarczych” opublikował kilka recenzji. Przygotowywana u schyłku lat 30. praca doktorska dotyczyła osadnictwa na ziemi sanockiej, ale nie zdążył jej obronić przed wybuchem wojny (opublikował jedynie krótkie sprawozdanie z prowadzonych badań: *Osadnictwo Ziemi Sanockiej w latach 1340–1650*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 1838, 18 (2), s. 181–188). Zainteresowania rodzinnym regionem wykazywał od czasu studiów i utrzymywał je przez całe życie. W 1934 r. opublikował tekst dotyczący zamku w Sanoku (*Z dziejów zamku w Sanoku*, „Kurier Lwowski” 1934, 7, s. 178). Doktorat obronił na UJ dopiero w 1946 r. pod kierunkiem Bujaka.

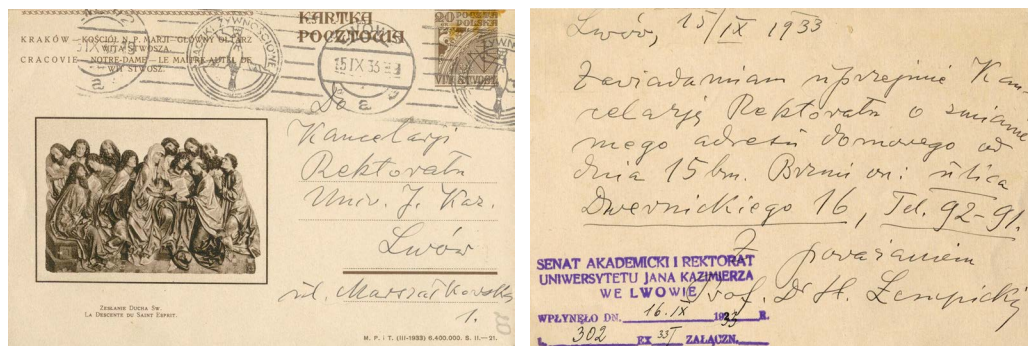
Katedra Historii Oświaty i Szkolnictwa

Powstanie Katedry Historii Oświaty i Szkolnictwa na UJK poprzedziły dość długie starania. W 1923 r. Rada WF wystąpiła z wnioskiem o utworzenie takiej katedry oraz powołanie na nią Stanisława Łempickiego (1886–1947)¹¹¹. Jesienią tego roku MWRiOP wyraziło na to zgodę w zamian za nieobsadzoną nadzwyczajną katedrę matematyki. Gdy w 1922 r. Łempicki zrobił habilitację, oferowano mu katedry na trzech uniwersytetach (w Warszawie, Wilnie i we Lwowie). Ostatecznie zdecydował się na Lwów, gdzie w 1924 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym historii oświaty i szkolnictwa, obejmując katedrę na UJK (Kurdybacha 1948; Kronika UJK: 1923/24). Profesurę zwyczajną przyznano mu w 1933 r. W roku akademickim 1936/37 pełnił funkcję dziekana WH, a rok później prodziekana. Był też kierownikiem literackim Ossolineum (1925–1927), redaktorem *Encyklopedii wychowania* (1933–1939), członkiem Lwowskiego Towarzystwa Naukowego i członkiem korespondentem PAU. Był dyrektorem istniejącego od 1903 r. Polskiego Muzeum Szkolnego we Lwowie (od 1925 r. do początku lat 30., gdy jego

¹¹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1080, [AUWR_UA_000_26_0_5_1080_56801](#).

zbiory zostały włączone do zasobów biblioteki istniejącej przy Katedrze Historii Oświaty i Szkolnictwa). W 1935 r. otrzymał Srebrny Wawrzyn Akademicki „za szerzenie zaślony literatury polskiej”¹¹², a dwa lata później Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Przed wojną i w czasie wojny mieszkał we Lwowie. Od 1933 r. przy ul. J. Dzwernickiego 16.



Il. 17. Kartka pocztowa Stanisława Lempickiego z informacją o zmianie adresu we Lwowie

W 1945 r. objął Katedrę Historii Starszej Literatury Polskiej na UJ.

Lwowska szkoła historii wychowania

Pierwsza większa praca naukowa Lempickiego dotyczyła działalności kulturalnej Jana Zamojskiego (*Działalność Jana Zamojskiego na polu szkolnictwa 1573–1605*, Kraków 1921), co wyznaczyło pole zainteresowań badawczych związanych z historią kultury, szczególnie renesansowej. Zajmował się kwestiami mecenatu kulturalnego, analizując to pojęcie od czasów starożytnych aż po wiek XX. Najbliższe mu były jednak czasy renesansu w Polsce i do tematyki tej wracał wielokrotnie (*Biskupi polskiego renesansu*, Lwów 1938; *Opiekunowie kultury w Polsce*, Lwów 1938; *Renesans i humanizm w Polsce*, Lwów 1938; *Rola wieku złotego w dziejowym procesie formowania się polskiej kultury duchowej*, Lwów 1938). Ważną dziedziną jego badań były sprawy związane z historią oświaty i wychowania. Pod koniec lat 30. ogłosił kilka większych prac dotyczących tradycji wychowawczych i ideału wychowawczego (*Polskie tradycje wychowawcze*, Warszawa 1936; *Polski ideał wychowawczy*, Lwów 1937). Inną dziedziną, którą się zajmował, była historia literatury polskiej, a szczególnie prace na temat twórczości jej luminarzy – Jana Kochanowskiego, Adama Mickiewicza, Ignacego Krasickiego. Aktywnie też uczestniczył w życiu społecznym Kresów Wschodnich. Naukowa twórczość

¹¹² Monitor Polski 1935, 257, poz. 306 [<https://www.dziennikustaw.gov.pl/MP/rok/1935>] [dostęp online: 09.09.2024].

Łempickiego miała charakter interdyscyplinarny. W badaniach wykorzystywał różnorodny materiał źródłowy i bogactwo to widać także w pracach jego uczniów. Stworzył szkołę badaczy historii wychowania i dał podstawy organizacyjne oraz dydaktyczne rozwoju tej dziedziny jako subdyscypliny akademickiej. Do licznych uczniów Łempickiego należeli późniejsi wybitni badacze, m.in. Roman Aftanazy (1914–2004), Antoni Knot (1904–1982)¹¹³, Bronisław Kocowski i Łukasz Kurdybacha (1907–1972)¹¹⁴. Po wojnie zasilili oni liczne ośrodki naukowe w Polsce (Szulakiewicz 2012: 169–170).

Łempicki był też niezwykle aktywny w dziedzinie dydaktyki uniwersyteckiej, zwłaszcza od 1926 r., gdy siedzibę katedry przeniesiono do głównego gmachu uczelni. Na jego zajęcia uczęszczała liczna grupa studentów. W latach 20. w ćwiczeniach uczestniczyło 150–180 osób (w tym także studenci pedagogiki i polonistyki). Proseminarium liczyło ok. 60–80 osób. Zbliżona do tej wielkości była liczba studentów na seminarium. Podczas zajęć seminaryjnych zajmowano się analizą źródeł do życia umysłowego Polski w okresie renesansu, opracowywano zbiór tzw. instrukcji rodzicielskich w Polsce z XVI–XVII w., analizowano dzieje szkolnictwa wyższego¹¹⁵. Istotną pomocą dla studentów była biblioteka, która w roku akademickim 1929/30 liczyła blisko 1000 pozycji inwentarzowych. Zasoby biblioteczne zostały znacząco wzmocnione po przekazaniu na początku lat 30. księgozbioru Polskiego Muzeum Szkolnego, którym opiekowali się Łempicki i Antoni Knot. Z seminarium wyszło liczne grono historyków kultury i oświaty. Doktoranci piszący swoje prace na seminariach historycznych we Lwowie wybierali najczęściej jako przedmiot poboczny historię oświaty i szkolnictwa. Egzaminatorem z tego przedmiotu był Stanisław Łempicki. Jak obliczała Joanna Pisulińska, brał on udział jako egzaminator w ok. 50 postępowaniach doktorskich (Pisulińska 2004: 234). Charakteryzując jego sylwetkę, Kurdybacha pisał:

Prof. Łempicki potrafił wyciągnąć pewne określone minimum z każdego niemal studenta i dlatego stopnie niedostateczne były u niego rzadkością. Jeśli był zmuszony czasem je stawiać, odczuwał je bodaj równie boleśnie jak i niefortunny kandydat. [...] Można by wyliczyć dziesiątki nazwisk uczniów, którym ułatwił studia, wyrabiał stypendia, opiekował się w chorobie, pomagał w uregulowaniu trosk rodzinnych i kłopotów. Przekonania polityczne, przynależności partyjne, poglądy, wyznania były mu najzupełniej obojętne. Wystarczyło, że potrzebujący był studentem i że rokował pewne nadzieje na przyszłość. (Kurdybacha 1947: 374–375)

¹¹³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 871, [AUWR_UA_000_26_0_5_871_56838](#).

¹¹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1017, [AUWR_UA_000_26_0_5_1017_56812](#).

¹¹⁵ Np. w roku akademickim 1929/30 Maria Horodyska, opierając się na zasobach archiwum uniwersyteckiego, przygotowała pracę „Uniwersytet Józefiński ze szczególnym uwzględnieniem WF” (która jednak nie została opublikowana).

Ta bardzo intensywna praca naukowa i dydaktyczna spowodowała, że Łempicki kilkakrotnie zwracał się do władz uczelni z prośbami o czasowe zwolnienia od wykładów w związku z prowadzeniem badań lub koniecznością ukończenia rozpoczętych prac naukowych, a także potrzebą poratowania własnego zdrowia czy chorobą żony i dzieci.

Naukowe siły pomocnicze w Katedrze Historii Oświaty i Szkolnictwa

Pierwszą osobą zatrudnioną w Katedrze Łempickiego jako siła pomocnicza był Antoni Knot. Po maturze zdanej w Samborze studiował na UL polonistykę i historię w latach 1922–1927. Od 1925 r. był stypendystą seminaryjnym i pracował jako bibliotekarz w Polskim Muzeum Szkolnym we Lwowie, a jako student V roku został zatrudniony w 1927 r. na stanowisku asystenta młodszego. Uzyskanie doktoratu w 1929 r. umożliwiło mu awans na asystenta starszego i na tym stanowisku pracował do czasu przejścia w 1932 r. do Archiwum UJK (również na stanowisko asystenta starszego). We wrześniu 1936 r. poprosił o zwolnienie go z funkcji asystenta w archiwum i podjął pracę w szkolnictwie średnim. Po wojnie przeniósł się do Wrocławia, gdzie m.in. pełnił funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej.

Drugim asystentem Łempickiego był Łukasz Kurdybacha¹¹⁶ pracujący w katedrze od jesieni 1931 r. jako wolontariusz i w 1932 r. zatrudniony jako asystent młodszy na miejsce Knota. Jeszcze jako student opublikował pierwszą pracę, która dwa lata później stała się jego pracą magisterską (*Stanisław Fogelweder, humanista i dyplomata polski XVI wieku*, Lwów 1929). Doktorat na temat działalności



Il. 18. Łukasz Kurdybacha (1935)

kulturalnej biskupa Piotra Myszkowskiego obronił w 1932 r. (*Działalność kulturalna Piotra Myszkowskiego, biskupa krakowskiego*, Lwów 1935). Równocześnie pracował jako nauczyciel w lwowskich gimnazjach. Habilitację uzyskał w 1938 r. (*Staropolski ideał wychowawczy*, Lwów 1938), a *venia legendi* przyznał mu senat w tym samym roku (Bartnicka 1997: 103–145). W zakresie jego zainteresowań naukowych znajdowały się zagadnienia szeroko rozumianej kultury nowożytnej. Z zakresu biografistyki opracował życiorys lwowskiego patrycjusza Urbana Ubaldiniego, księgarza Ignacego Hebanowskiego i biskupa Jana Albertrandiego. Szczególnie bliskie były mu zagadnienia wieku XVIII.

¹¹⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1017, [AUWR_UA_000_26_0_5_1017_56812](#).

W drugiej połowie lat 30. w Katedrze Łempickiego zatrudnione były także dwie studentki, obie na etatach wolontariackich. Maria Głuchowska (1905–?)¹¹⁷, wyznania ormiańskokatolickiego, zatrudniona została w 1935 r. Łempicki dwukrotnie w 1936 r. występował do władz uczelni o przyznanie „choćby skromnego wynagrodzenia” Głuchowskiej, która na czas urlopu asystenta starszego Ł. Kurdybachy przejęła jego obowiązki. Argumentował, że jako asystentka wolontariuszka „spełnia już od roku zupełnie bezinteresownie swoje obowiązki, mimo to, że jest osobą biedną, zarabiającą lekcjami na swoje utrzymanie”¹¹⁸. Starania te przyniosły skutek, bo na trzy pierwsze miesiące 1936 r. Głuchowska została mianowana zastępcą asystenta w wymiarze 10 godzin tygodniowo. Płatne zatrudnienie przedłużono jej do sierpnia tego roku, ale od września 1936 r. na rok akademicki 1936/37 znów pracowała na etacie wolontariackim i na tej bezpłatnej posadzie pozostawała do wybuchu wojny. Także na stanowisko zastępcy asystenta (wolontariusza) w 1938 r. została przyjęta Anna Jaworek (Jaworek-Dumnicka) (1915–?)¹¹⁹, studentka V roku WH. Rok później, po ukończeniu studiów, podpisano z nią umowę na płatne zatrudnienie jako asystenta młodszego od 1 września 1939 r. Dalsze jej losy nie są znane.

Podsumowanie

Nauki historyczne na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza w okresie międzywojennym miały swój dobry czas. Pewna część profesorów wprawdzie po I wojnie światowej opuściła Lwów, zasilając kadry naukowe nowych uniwersytetów (Wilno, Poznań), równocześnie jednak zatrudniano osoby przenoszące się z innych ośrodków (Kraków), wzrastał też potencjał badaczy wykształconych na UJK i tam rozwijających swoje kariery. Wśród najważniejszych postaci należy wymienić K. Chylińskiego w zakresie historii starożytnej, zwłaszcza jego działalność organizacyjną i dydaktyczną (jego najwybitniejszym uczniem był K. Zakrzewski). Badaniami historii powszechnej i naukami pomocniczymi zajmowali się J. Ptaśnik, a po jego śmierci T. Modelski, a także grupa ich wybitnych uczniów, m.in. Ł. Charewicz, M. Świeżawska-Wojciechowska i Z. Wojciechowski, M. Haisig. Istotne osiągnięcia naukowe w zakresie badań nad okresem Polski średniowiecznej miał S. Zakrzewski. Bardzo szeroki zakres podejmowanych tematów z zakresu historii nowożytnej był zasługą A. Szelańskiego, równie rozległy obszar zainteresowań z zakresu historii kultury związany był z nazwiskiem S. Łempickiego. Pracujący we Lwowie profesorowie

¹¹⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 442, [AUWR_UA_000_26_0_5_442_51610](#).

¹¹⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 442, k. 7, [AUWR_UA_000_26_0_5_442_51610&view=single&p=10](#).

¹¹⁹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 610, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_610_66442](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2217, [AUWR_UA_000_26_0_5_2217_62744](#).

potrafiли skupić wokół prowadzonych przez siebie badań liczną grupę uczniów i współpracowników, budując własne szkoły naukowe. Można więc mówić o powstaniu w tym okresie kilku „szkół historycznych”, m.in. szkoły historii gospodarczej F. Bujaka czy szkoły historii oświaty i kultury S. Łempickiego. Ośrodek lwowski, „zasilając” kadrami nowe powstające wówczas uczelnie, pozostawał istotnym miejscem na naukowej mapie Polski. Oprócz badaczy stojących na czele katedr o obliczu UJK stanowili asystenci i docenci. Kontynuowali oni wątki badawcze profesorów stojących na czele katedr, ale często też podążali za własnymi zainteresowaniami naukowymi. Szanse na osiągnięcie stabilizacji w zawodzie poprzez uzyskanie katedry były jednak nikłe. Po II wojnie światowej wielu z nich musiało rozwijać swoje kariery w innych ośrodkach naukowych Polski.

Bibliografia

Źródła archiwalne

ALNUIF – Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (ukr. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка)

Zespół P-119, opis 1: Sprawy osobowe pracowników

z. P-119, op. 1, spr. 434 – Bazyłow Ludwik

z. P-119, op. 1, spr. 26 – Bujak Franciszek

z. P-119, op. 1, spr. 197 – Charewicz Łucja

z. P-119, op. 1, spr. 204 – Czekanowski Jan

z. P-119, op. 1, spr. 42 – Gębarowicz Mieczysław

z. P-119, op. 1, spr. 462 – Haisig Marian

z. P-119, op. 1, spr. 40 – Hartleb Kazimierz

z. P-119, op. 1, spr. 53 – Hoszowski Stanisław

z. P-119, op. 1, spr. 74 – Inglot Stefan

z. P-119, op. 1, spr. 610 – Jaworek-Dumnicka Anna

z. P-119, op. 1, spr. 100 – Lewicki Tadeusz

z. P-119, op. 1, spr. 113 – Maleczyńska Ewa

z. P-119, op. 1, spr. 114 – Maleczyński Karol

z. P-119, op. 1, spr. 125_a – Modelski Teofil

z. P-119, op. 1, spr. 126 – Nanke Czesław

z. P-119, op. 1, spr. 647 – Osuchowski Wacław

z. P-119, op. 1, spr. 189 – Tyszkowski Kazimierz

z. P-119, op. 1, spr. 35 – Włodarski Bronisław

DALO – Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (ukr. Державний архів Львівської області)

Zespół 26, opis 5: Sprawy personalne grona profesorskiego i urzędników

- z. 26, op. 5, spr. 11 – Aleksiewicz Marian
- z. 26, op. 5, spr. 26 – Antonów Michał
- z. 26, op. 5, spr. 35 – Askenazy Szymon
- z. 26, op. 5, spr. 51 – Balicki Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 48 – Bazylów Ludwik
- z. 26, op. 5, spr. 84 – Beck Adolf
- z. 26, op. 5, spr. 185 – Bujak Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 1980 – Charewicz Łucja
- z. 26, op. 5, spr. 2011 – Chrzęszcz Izidor
- z. 26, op. 5, spr. 2016 – Chyliński Konstanty
- z. 26, op. 5, spr. 2056 – Czekanowski Jan
- z. 26, op. 5, spr. 602 – Dąbrowski Jan
- z. 26, op. 5, spr. 557 – Dembiński Bronisław
- z. 26, op. 5, spr. 1094 – Des Loges Zofia
- z. 26, op. 5, spr. 630 – Dygdała Adam
- z. 26, op. 5, spr. 634 – Dymnicka Zofia
- z. 26, op. 5, spr. 1943 – Fastnacht Adam
- z. 26, op. 5, spr. 1952, 1953 – Finkel Ludwik
- z. 26, op. 5, spr. 394 – Gębarowicz Mieczysław
- z. 26, op. 5, spr. 442 – Głuchowska Maria
- z. 26, op. 5, spr. 525 – Górka Olgierd
- z. 26, op. 5, spr. 336 – Hadaczek Karol
- z. 26, op. 5, spr. 340 – Haisig Marian
- z. 26, op. 5, spr. 379 – Hartleb Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 427 – Hirschberg Adolf
- z. 26, op. 5, spr. 510 – Hruszewski Mychajło
- z. 26, op. 5, spr. 769 – Inglot Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 2217 – Jaworek Anna
- z. 26, op. 5, spr. 2206 – Jukniewicz Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 912 – Kącki Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 871 – Knot Antoni
- z. 26, op. 5, spr. 906 – Kolankowski Ludwik
- z. 26, op. 5, spr. 938 – Kostołowski Erazm
- z. 26, op. 5, spr. 977 – Kropp Jan
- z. 26, op. 5, spr. 1039 – Kuczyński Alojzy
- z. 26, op. 5, spr. 1006 – Kulczycki Jerzy
- z. 26, op. 5, spr. 1017 – Kurdybacha Łukasz
- z. 26, op. 5, spr. 1088 – Lechicka Jadwiga
- z. 26, op. 5, spr. 1066 – Lewicki Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 1071 – Lewicki Tadeusz

- z. 26, op. 5, spr. 1102 – Lilien-Górka Wanda
- z. 26, op. 5, spr. 1080 – Łempicki Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1154 – Majewski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 1179 – Maleczyńska Ewa
- z. 26, op. 5, spr. 1180 – Maleczyński Karol
- z. 26, op. 5, spr. 1276 – Modelski Teofil
- z. 26, op. 5, spr. 1330 – Nanke Czesław
- z. 26, op. 5, spr. 1335 – Natalli Wanda
- z. 26, op. 5, spr. 1376 – Nowosad Witold
- z. 26, op. 5, spr. 1425 – Osuchowski Wacław
- z. 26, op. 5, spr. 1446 – Pazdro Zbigniew
- z. 26, op. 5, spr. 1448 – Pazyra Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1475 – Pelc Julian
- z. 26, op. 5, spr. 1565 – Próchnicki Zdzisław
- z. 26, op. 5, spr. 1566 – Ptaśnik Jan
- z. 26, op. 5, spr. 1849 – Siuta Tadeusz
- z. 26, op. 5, spr. 1729 – Skałkowski Adam
- z. 26, op. 5, spr. 1743 – Skrzypek Józef
- z. 26, op. 5, spr. 1759 – Smogorzewski Zygmunt
- z. 26, op. 5, spr. 1806 – Stachoń Bolesław
- z. 26, op. 5, spr. 1797 – Starzyński Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1828 – Stroński Zdzisław
- z. 26, op. 5, spr. 2108, 2109 – Szelągowski Adam
- z. 26, op. 5, spr. 2107 – Szewczuk Jan
- z. 26, op. 5, spr. 2103 – Szweiger Ewa
- z. 26, op. 5, spr. 1689 – Świeżawska Maria
- z. 26, op. 5, spr. 1855 – Tarnawski Aleksander
- z. 26, op. 5, spr. 1907 – Turska Jadwiga
- z. 26, op. 5, spr. 1917 – Tyszkowski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 1925 – Ungeheuer Marian
- z. 26, op. 5, spr. 1930 – Ursel Adam
- z. 26, op. 5, spr. 194 – Wagner Walenty
- z. 26, op. 5, spr. 203 – Walawender Antoni
- z. 26, op. 5, spr. 209 – Warężak Jan
- z. 26, op. 5, spr. 268 – Witkowski Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 274 – Włodarski Bronisław
- z. 26, op. 5, spr. 286 – Wojciechowski Zygmunt
- z. 26, op. 5, spr. 704 – Zajączkowski Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 713 – Zakrzewski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 715 – Zakrzewski Stanisław

- z. 26, op. 5, spr. 732 – Zborucki Zygmunt
z. 26, op. 5, spr. 743 – Zieliński Józef
z. 26, op. 5, spr. 656 – Żabska Zofia

Opracowania. Źródła drukowane i internetowe

- Antonów-Nitsche Irena (2013): *Dr Michał Antonów (1903–1985)*, „Szkice Archiwalno-Historyczne” 10, 255–261.
- Banach Andrzej Kazimierz (2000): *Jan Ptaśnik*, [w:] *Złota księga Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Dybiec, Kraków, 214–223.
- Bartnicka Kalina (1997): *Łukasz Kurdybacha (1907–1972). Stan badań i problematyka badawcza*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 38, 103–145.
- Beck Adolf (1935): *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie podczas inwazji rosyjskiej w roku 1914/15*, Lwów.
- Bieńkowski Wiesław (1986): *Jan Ptaśnik (1876–1930)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 29, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław, 303–308.
- Blicharski Czesław (2009): *W służbie mojej małej ojczyźnie Tarnopolem zwanej (fragmenty 1956–1986)*, „Sowiniec” 34–35, 19–60.
- Błachowska Katarzyna (2007): *Stanisław Zakrzewski (1873–1936)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, L. Zaskilniak, Rzeszów, 377–398.
- Błachowska Katarzyna (2014): *Karol Maleczyński*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. 2, red. J. Maternicki, L. Zaskilniak, P. Sierżęga, Rzeszów, 535–550.
- Błachowska Katarzyna (2016): *Historia średniowieczna*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak, Rzeszów, 203–253.
- Bobowski Kazimierz (1997): *Pionier wśród historyków – profesor Karol Maleczyński*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 52 (3–4), 295–300.
- Borys Włodzimierz (1985): *Dr. Izydor Edmund Chrzęszcz (1898–1939 [właśc. 1940])*, „Przemyskie Zapiski Historyczne” 3, 233–234.
- Brodacka-Adamowicz Ewa (2003): *Stanisław Lempicki (1886–1947) – człowiek i uczonec*, Toruń.
- Budzyński Zdzisław (2007): *Franciszek Bujak (1875–1953)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, L. Zaskilniak, Rzeszów, 421–440.
- Cackowski Stefan (1988): *Stanisław Hoszowski (1904–1987)*, „Zapiski Historyczne” 53 (4), 154–159.
- Centkowski Jerzy (2006): *Ewa Maleczyńska jako dydaktyk historii*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. 4, red. L. Zaskilniak, J. Maternicki, Lwów–Rzeszów, 484–493.

- Chojnacki Piotr (1965): *Necrologium. Śp. ks. prof. dr Bolesław Rosiński*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 3/2, 609–610.
- Ciara Stefan (2016): *Nauki pomocnicze historii 1869–1918*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 373–382.
- Czapliński Władysław, Wereszycki Henryk (1962): *Dorobek naukowy Adama Szelańskiego*, „*Kwartalnik Historyczny*” 69, 615–635.
- Dąbrowska Małgorzata, red., (2015): *Kazimierz Zakrzewski. Historia i polityka*, Warszawa–Łódź.
- Dąbrowski Przemysław (2021), *Stopień doktora praw w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce – regulacje prawne oraz postulaty wydziałów prawa*, „*Politeja*” 6 (75), 435–456.
- Dormus Katarzyna (2016): *Stanisław Lempicki i lwowskie środowisko historyków wychowania*, [w:] *Przedwojenny Lwów i jego uczeni. Sylwetki – działalność naukowa – osiągnięcia*, red. S. Dorocki, P. Brzegowy, Kraków, 9–27.
- Draus Jan (2007): *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków.
- Dunin-Wąsowicz Aleksandra (1975): *Jerzy Kulczycki (1892–1974)*, „*Archeologia*” 26, 205–208.
- Dzierżykraj-Rogalski Tadeusz (1967): *Prof. dr Jan Czekanowski (1882–1965)*, „*Rocznik Białostocki*” 7, 341–343.
- Floryan Władysław, red., (1970): *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1970. Księga jubileuszowa*, Wrocław.
- Galińska Krystyna (2007): *Wspomnienia o ojcu, profesorze Teofilu Emilu Modelskim*, Gliwice.
- Gawiński Roman (1968): *In memoriam: Jan Warężak (9 VI 1896 – 17 II 1967)*, „*Kwartalnik Historyczny*” 75 (4), 1017–1018.
- Gębarowicz Mieczysław (1935): *Aleksander († 1156), biskup płocki*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, red. W. Konopczyński, Kraków, 65–66.
- Gębarowicz Mieczysław (1994): *Autobiografia. Jeden żywot w służbie nauki*, „*Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*” 4, 9–34.
- Gierszewski Stanisław, Gieysztorowa Irena (1990): *Profesor Stanisław Hoszowski 1904–1987*, „*Przeszłość Demograficzna Polski*” 18, 3–7.
- Gieysztor Aleksander (1967): *Ludwik Kolankowski (1882–1956)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13/1, z. 56, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków, 289–292.
- Gilewska-Dubis Janina (1991): *Profesorowie we wspomnieniach uczniów i współpracowników. Profesor Ewa Maleczyńska*, *Acta Universitatis Wratislaviensis*” No 1306. Materiały III Zjazdu absolwentów historii [Uniwersytetu Wrocławskiego, 10–11 IX 1988 r.], 120–124.

- Gilewska-Dubis Janina (1997): *Profesor Ewa Maleczyńska – historyk i przyjaciel*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 52 (3–4), 287–293.
- Górny Maciej (2014): *Wielka Wojna profesorów. Nauki o człowieku (1912–1923)*, Warszawa.
- Grochowina Sylwia, oprac., (2012): *Ludwik Kolankowski 1882–1956. Zapiski pamiętnikarskie*, Toruń.
- Haisig Marian (1976): *Teofil Modelski 1881–1967*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 21, red. nac. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków, 519–520.
- Heska-Kwaśniewicz Krystyna (2003): *Księżna i Mengele*, „Tygodnik Powszechny”, 26 stycznia.
- Hoszowski Stanisław (1931): *Kronika Seminarium historii społecznej i gospodarczej U.J.K. za pierwszych jego dziesięć lat istnienia 1921–1931*, [w:] *Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. dr. Franciszkowi Bujakowi*, Lwów, 565–595.
- Hoszowski Stanisław (1934): *Ceny we Lwowie w latach 1701–1914*, Lwów, 108–110.
- Hulewicz Jan (1947): *Stanisław Łempicki (25.V.1886 – 2.XII.1947)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1 (3–4), 123–137.
- Jakubiak Krzysztof (2000): *Kształtowanie podstaw metodologicznych i dydaktycznych historii wychowania w II Rzeczypospolitej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 40, 177–188.
- Janicka Iwona (2020): *Adam Dygdała (1908–1969)*, [w:] *Słownik biograficzny historyków Uniwersytetu Gdańskiego*, red. E. Koko, Z. Opacki, Gdańsk, 129–140.
- Jaworska Janina (1968): *Jan Warężak (1896–1967)*, „Roczniki Biblioteczne” 11 (1–2), 251–253.
- Kawalec Agnieszka (2016): *Lwowskie studium historyczne 1869–1918*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 99–145.
- Kita Jarosław, Stobiecki Rafał (2000): *Prof. zw. dr hab. Stanisław Zajęczkowski*, [w:] *eidem, Słownik biograficzny historyków łódzkich*, Łódź, 106–107.
- Kłapińska Ewa (2010): *Profesor Teofil Emil Modelski (1881–1967). Organizator Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego i jego pierwszy dyrektor*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 65 (4), 565–576.
- Kolbuszewska Jolanta (2005): *Historia kultury jako samodzielna dziedzina badawcza a lwowskie prace Jana Ptaśnika*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. 3, red. J. Maternicki, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 430–440.
- Kolbuszewska Jolanta (2006): *Historyczno-kulturowa refleksja Jana Ptaśnika na tle polskiej historiografii dwudziestolecia międzywojennego*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. 4, red. L. Zaszkilniak, J. Maternicki, Lwów–Rzeszów, 410–420.
- Kolbuszewska Jolanta (2007): *Jan Ptaśnik (1876–1930)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 467–482.

- Kolbuszewska Jolanta (2016): *Historia kultury*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów 2016, 479–506.
- Korczak Lidia (1994): *Stachoń Bolesław*, [w:] *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jackl, Warszawa, 490.
- Koredczuk Bożena (2006): *Jan Ptaśnik (1876–1930) – krakowski i lwowski historyk książki*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki*, t. 8, red. H. Kosęta, Kraków, 18–29.
- Korta Wacław (1991): *Profesor Karol Maleczyński „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 1306. Materiały III Zjazdu absolwentów historii [Uniwersytetu Wrocławskiego, 10–11 IX 1988 r.]*, 55–70.
- Korzon Krystyna (1988): *Adam Fastnacht 1913–1987*, „Ze Skarbca Kultury” 47, 197–207.
- Kościelak Sławomir (2020): *Stanisław Hoszowski (1904–1987)*, [w:] *Słownik biograficzny historyków Uniwersytetu Gdańskiego*, red. E. Koko, Z. Opacki, Gdańsk, 178–202.
- Kowalski Kamil (2016): *Historia gospodarcza*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 429–458.
- Kronika UJK (1922/23): *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1922–23*, Lwów 1926
[<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/463663/edition/372332/content>] [dostęp online: 15.06.2022].
- Kronika UJK (1923/24): *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1923–1924*, Lwów 1924
[<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/463664/edition/372226/content>] [dostęp online: 15.06.2022].
- Kronika UJK (1929/30): *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie: za rok szkolny 1929/30*, Lwów 1931
[<https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/2579/edition/2473/content>] [dostęp online: 15.06.2022].
- Królczyk Krzysztof (2007): *Polscy badacze starożytności na Uniwersytecie Lwowskim (1873–1939) – szkic do portretu*, [w:] *Haec mihi in animis vestrīs templā. Studia Classica in Memory of Professor Lesław Morawiecki*, eds. P. Berdowski, B. Błahaczek, Rzeszów, 23–46.
- Królczyk Krzysztof (2014): *Kazimierz Zakrzewski (1900–1941)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. 2, red. J. Maternicki, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 551–564.

- Królczyk Krzysztof (2016): *Historia starożytna*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 177–201.
- Królczyk Krzysztof (2020): *Próba utworzenia katedry historii Bizancjum na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Przyczynek do dziejów bizantynistyki w Polsce*, „*Studia Europaea Gnesnensia*” 21, 77–102.
- Królczyk Krzysztof (2021): *Tadeusz Siuta – ein vergessener Althistoriker aus Lemberg (Lwów)*, [w:] *Antiquitas Aetern. Classical Studies Dedicated to Leszek Mrozewicz on His 70th Birthday*, Hrsg. K. Balbuza et al., Wiesbaden, 175–184.
- Królczyk Krzysztof: (2022): *Tadeusz Siuta – historyk starożytności ze Lwowa*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*” 77, F, 319–352.
- Krześniak-Firlej Danuta, Firlej Stanisław (2015): *Szkolnictwo wyższe w Polsce w pierwszej połowie XX stulecia – zarys dziejów, przemiany i organizacja*, „*Studia Pedagogiczne*” 26, 35–56.
- Kuczyński Stefan Krzysztof (1994): *Walawender Antoni*, [w:] *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jackl, Warszawa, 216.
- Kulczycki Jerzy (1976): *Kulczyckiana. Monografia rodu Kulczyckich*, t. 1, Gdynia.
- Kurdybacha Łukasz (1947): *Wspomnienie o Stanisławie Łempickim*, „*Pamiętnik Literacki*” 37, 367–376.
- Kurdybacha Łukasz (1948): *Stanisław Łempicki*, „*Odrodzenie. Tygodnik*” 1.
- Kusiak Alicja (1996): *Łucja Charewiczowa – inicjatorka badań nad przeszłością kobiet polskich*, [w:] *Kobieta i kultura. Kobiety wśród twórców kultury intelektualnej i artystycznej w dobie rozbiorów i w niepodległym państwie polskim*, t. 4, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa, 99–103.
- Kwaśny Zbigniew (1996): *Marian Haisig (31 V 1908 – 10 VI 1996)*, „*Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*” 51 (4), 607–609.
- Lech Jacek (2006): *Z badań polsko-ukraińskich związków w dziedzinie archeologii do II wojny światowej*, „*Przegląd Archeologiczny*” 54, 5–59.
- Ławrecki Roman, Szust Roman (2016): *Nauki pomocnicze historii 1918–1939*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 383–396.
- Malczewska-Pawelec Dorota (2019): *Łucja Charewiczowa jako badaczka i propagatorka historii regionalnej i lokalnej*, „*Wiek Stare i Nowe*” 9 (14), 36–51.
- Małecka Alicja (1998): *Profesor Tadeusz. Wspomnienie o Profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*
[<https://www.lwow.com.pl/lewicki.html>] [dostęp online: 14.05.2023].

- Małecki Jan M. (1988): *Stanisław Hoszowski (19 IX 1904–21 I 1987)*, „Studia Historyczne” 31 (4), 661–665.
- Maternicki Jerzy (1989): *Adam Szelański i jego poglądy na historię*, [w:] *Środowiska historyczne II Rzeczypospolitej*, red. J. Maternicki, cz. 3, Warszawa, 13–118; także: „Przegląd Humanistyczny” 1989, 33 (11), 123–139.
- Maternicki Jerzy (1996a): *Adam Szelański – ostatni polski polihistor*, [w:] idem, *Historia jako dialog. Studia i szkice historiograficzne*, Rzeszów, 70–137.
- Maternicki Jerzy (1996b): *Poglądy metodologiczne Adama Szelańskiego*, [w:] idem, *Historia jako dialog. Studia i szkice historiograficzne*, Rzeszów, 138–161.
- Maternicki Jerzy (2015): *Złote lata historiografii polskiej we Lwowie*, Rzeszów.
- Maternicki Jerzy (2016): *Historia nowożytna w latach 1869–1918*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak, Rzeszów, 255–300.
- Maternicki Jerzy, Zaskilniak Leonid, red., (2007): *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, Rzeszów.
- Maternicki Jerzy, Zaskilniak Leonid, Sierżęga Paweł, red., (2014): *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. 2, Rzeszów.
- Matwijowski Krystyn (2013): *Lwowscy historycy współtwórcami wrocławskiego ośrodka badań historycznych. Prof. dr hab. Ewa Maria Maleczyńska*, [w:] *Człowiek, idea, dzieło. Prace dedykowane Profesor Stefanii Walasek*, red. B. Jędrychowska, Wrocław, 97–103.
- Matwijowski Krystyn (2016): *Lwowscy historycy współtwórcami wrocławskiego ośrodka badań historycznych. Prof. dr hab. Karol Maleczyński*, [w:] *W kręgu myśli Władysława Czaplińskiego*, red. F. Wolański, L. Ziątkowski, Wrocław, 15–25.
- Matwijów Maciej (1993): *Mieczysław Gębarowicz 1893–1984. Ostatni dyrektor lwowskiego Ossolineum*, „Czasopismo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich” 2, 9–69.
- Matwijów Maciej (2013): *Mieczysław Gębarowicz 1893–1984. Uczony i opiekun narodowych dóbr kultury*, Warszawa.
- Michalska-Bracha Lidia (2016): *Historia XIX wieku*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak, Rzeszów, 329–346.
- Michalska-Bracha Lidia (2021): *Środowisko intelektualne Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa (1906–1939)*, „Krakowskie Pismo Kresowe” 13, 153–164.
- Michalska-Bracha Lidia, Przeniosło Marek, red., (2009): *Znani i nieznani międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, t. 2, Kielce.
- Modelski Emil (1936): *Działalność naukowa ś.p. Stanisława Zakrzewskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 50, 195.
- Nicieja Stanisław S. (2012): *Moje Kresy – Ślązacy i Kresowiaczy*,

- [<https://nto.pl/moje-kresy-slawacy-i-kresowiaczy/ar/4476085>] [dostęp online: 15.11.2023].
- Pacukiewicz Marek, Kołodziej Małgorzata, red., (2017): *Jan Czekanowski, „Laboratorium Kultury”* 6, 1–259
- [<https://sbc.org.pl/dlibra/publication/530823>] [dostęp online: 3.09.2024].
- Pawlak Małgorzata, Sanojca Karol (2018): *Misja edukacyjna krakowskich i lwowskich filologów klasycznych na łamach prasy specjalistycznej (1918–1939)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2 (145), 257–270.
- Piasek Wojciech (2022): *Jadwiga Lechicka – kobieta nowa i nowoczesna. Kulturowy porządek i relacja płci w historiografii polskiej*, Toruń.
- Pisulińska Joanna (2004), *Doktoraty historyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza 1918–1939*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. 1, red. J. Maternicki, Rzeszów, 233–249.
- Pisulińska Joanna (2005): *Sprawa obsadzenia katedry historii Polski na UJK w 1936 roku*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. 3, red. J. Maternicki, L. Zaskilniak, Rzeszów, 441–454.
- Pisulińska Joanna (2006): *Działalność naukowa i dydaktyczna Czesława Nankego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. 4, red. L. Zaskilniak, J. Maternicki, Lwów–Rzeszów, 461–473.
- Pisulińska Joanna (2007a): *Historia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza*, [w:] *Historia – mentalność – tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w XIX i XX wieku*, red. J. Pisulińska, P. Sierżęga, L. Zaskilniak, Rzeszów, 427–438.
- Pisulińska Joanna (2007b): *Historycy i historia w lwowskich towarzystwach naukowych okresu międzywojennego*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. 5, red. J. Maternicki, L. Zaskilniak, Rzeszów, 366–385.
- Pisulińska Joanna (2010): *Działalność historyków lwowskich w polskich instytucjach Lwowa w okresie międzywojennym*, [w:] *Lwów: miasto, społeczeństwo, kultura*, t. 7, red. K. Karolczak, Ł. Sroka, Kraków, 506–515.
- Pisulińska Joanna (2012): *Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Rzeszów.
- Pisulińska Joanna (2015a): *Studia historyczne na UJK. Oferta programowa w latach 1918–1939*, [w:] *Історія та історіки у Львівському університеті: традиції та сучасність*, red. Л. Зашкільняк, П. Єрженга, Львів, 363–372.
- Pisulińska Joanna (2015b): *Zaplecze instytucjonalne polskiej historii historiografii i metodologii historii*, [w:] *Historia historiografii i metodologii w Polsce i na Ukrainie*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak, Rzeszów, 92–101.

- Pisulińska Joanna (2016a): *Habilitacje z zakresu historii na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1918–1939)*, [w:] *Historia. Ciągłość i zmiana. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Maternickiemu*, red. M. Hoszowska, J. Pisulińska, P. Sierzęga, Rzeszów, 127–137.
- Pisulińska Joanna (2016b): *Studium historyczne w latach 1918–1939*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 147–176.
- Pisulińska Joanna (2020): *Stanisław Zakrzewski (1873–1936) i jego uczniowie*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 65 (1), 37–46.
- Press Ludwika, Kolendo Jerzy (1991): *Kazimierz Majewski 1903–1981*, [w:] *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna w Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, red. I. Biezuńska-Małowist, Warszawa, 166–183.
- Przeniosło Małgorzata, Michalska-Bracha Lidia, red., (2015): *Znani i nieznani międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, t. 4, Kielce.
- Przeniosło Małgorzata, Michalska-Bracha Lidia, red., (2017): *Znani i nieznani międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, t. 5, Kielce.
- Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek (2022): *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Kielce.
- Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek, red., (2012): *Znani i nieznani międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, t. 3, Kielce.
- Przeniosło Marek (2012): *Stopnie, tytuły i stanowiska naukowe w II Rzeczypospolitej*, „Res Historica” 33, 151–172.
- Rutkowski Tadeusz (2015): *Kazimierz Zakrzewski na Uniwersytecie Warszawskim*, [w:] *Kazimierz Zakrzewski. Historia i polityka*, red. M. Dąbrowska, Warszawa–Łódź, 120–130.
- Schletz Alfons (2011): *Stanisław Lempicki (1886–1947)*, „Nasza Przyszłość” 115–116, 91–114.
- Schuster Kamila (1986): *Jadwiga Turska (1900–1984)*, „Ze Skarbca Kultury” 31, 219–225.
- Serczyk Jerzy (1983): *Stulecie urodzin Ludwika Kolankowskiego*, „Zapiski Historyczne” 48 (3), 235–236.
- Sieradzan Wiesław (2006): *Ludwik Kolankowski 1882–1956. W pięćdziesiątą rocznicę śmierci*, Toruń.
- Sierzęga Paweł (2016): *Historia nowożytna 1918–1939*, [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 301–328.
- Siuta Tadeusz (2019), *Datames*, do druku przygot. K. Królczyk, Poznań.
- Słowik Stanisław (2001): *Julian Pelc 1906–1999*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 12, 233–236.
- Smereka Jan (1939): *Śp. profesor Konstanty Chyliński*, „Eos” 40, I.2, 8–12.

- Sroka Łukasz Tomasz (2012): *Wydział Humanistyczny*, [w:] *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red., wstęp i zakończenie A. Redzik, Kraków, 551–666.
- Starzyński Marcin (2017): *Malarz życia miejskiego – Jan Ptaśnik (1876–1930). U genezy studiów nad patrycjatem krakowskim*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 23, 101–133.
- Stępnik Andrzej (2015): *Metamorfozy historii lokalnej we Lwowie w latach 1869–1939*, „Res Historica” 39, 205–224.
- Stinia Maria (2022): *Katedra i Seminarium Historii Kultury na Uniwersytecie Jagiellońskim 1920–1934*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 149 (3), 419–439.
- Stobiecki Rafał (2005): *Metafora Polski Jagiellońskiej w twórczości Ludwika Kolankowskiego*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. 3, red. J. Maternicki, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 365–379.
- Stobiecki Rafał (2014): *Ludwik Kolankowski (1882–1956). Wokół metafory Polski Jagiellońskiej*, [w:] idem, *Historycy polscy wobec wyzwań XX wieku*, Poznań, 19–56.
- Stopka Krzysztof (2011): *Nauki historyczne na Uniwersytecie Lwowskim*, [w:] *Universitati Leopoliensi trecentesimo quinquagesimo anniversarium suae fundationis celebranti in memoriam*, red. W. Lohman, Kraków, 225–266.
- Suchmiel Jadwiga (2000): *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa.
- Suchmiel Jadwiga (2001): *Łucja Charewiczowa (1897–1943). Życie i dzieło*, Częstochowa.
- Szafraniec Bogna (2009): *Franciszek Bujak (1875–1953). Życie, działalność naukowo-dydaktyczna i społeczna*, Toruń.
- Szmyd Kazimierz (2006): *Uniwersytet Lwowski w dobie samookreślenia swojej tożsamości narodowej i wieloetnicznej (1868–1918)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 3–4, 27–39.
- Szocki Józef (1982): *Antoni Knot – historyk oświaty, bibliotekarz, organizator życia naukowego*, „Przegląd Biblioteczny” 1–2, 5–21.
- Szulakiewicz Władysława (2012): *Stanisław Łempicki (1886–1947). Twórca lwowskiej szkoły historii wychowania*, Toruń.
- Toczek Alfred (2007): *Lwów – historycy w działalności towarzystw naukowych miasta (1867–1918)*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, t. 5, red. J. Maternicki, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 211–231.
- Tomczak Andrzej, red., (1983): *Ludwik Kolankowski 1882–1982. Materiały sesji w stulecie urodzin*, Toruń.
- Tyrowicz Marian (1991): *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939*, Wrocław.
- Tyszkiewicz Adrian (2006): *Stroński (Doliwa-Stroński) Zdzisław Karol*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 44, red. nac. A. Romanowski, Warszawa–Kraków, 390–392.

- Tyszkiewicz Jan (2006): *Stanisław Zakrzewski o nazwach plemiennych z Europy Wschodniej w IX stuleciu*, [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. 4, red. L. Zaszkilniak, J. Maternicki, Lwów–Rzeszów, 474–483.
- Tyszkiewicz Jan (2007): *Teofil Emil Modelski (1881–1967)*, [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, L. Zaszkilniak, Rzeszów, 495–506.
- Ungeheuer Marian (1929): *Stosunki kredytowe w ziemi przemyskiej w połowie XV wieku*, Lwów, VII.
- Wadas Jolanta (2012): *Stanisław Hoszowski. Uczony i nauczyciel*, Kraków.
- Wasylewski Stanisław (1948): *Wspomnienia ossolińskie*, Wrocław.
- Wasylewski Stanisław (1958): *Pod kopułą lwowskiego Ossolineum. Pamiętnik stypendysty i asystenta Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1905–1910*, Wrocław.
- Wiatrowski Leszek (1997): *Profesor Stefan Inglot – twórca wrocławskiej szkoły historii gospodarczej*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 3–4, 259–270.
- Winnicka Halina (1994a): *Lechicka Jadwiga*, [w:] *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jackl, Warszawa, 289.
- Winnicka Halina (1994b): *Skrzypek Józef*, [w:] *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jackl, Warszawa, 478.
- Wyrozumski Jerzy (1994): *Zieliński Józef*, [w:] *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jackl, Warszawa, 579.
- Wywił Barbara (2023): *Fenomen szkoły historii społeczno-gospodarczej Franciszka Bujaka*, Kraków.
- Zajac Edward (1995): *Wspomnienie pośmiertne o doc. dr. Adamie Fastnachcie*, „Rocznik Sanocki”, 205–206.
- Zajączkowski Stanisław (1936): *Działalność pedagogiczna ś.p. Stanisława Zakrzewskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 50, 229–234.
- Zakrzewski Kazimierz (1939): *Śp. Konstanty Chyliński*, „Kwartalnik Historyczny” 53, 373–377.
- ZPHCP (1974): [Zespół Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX w. IBL PAN]: *Józef Skrzypek (17 IX 1905–29 VI 1974)*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 13 (4), 552–556.
- Żuławska Janina (1955): *Stanisław Witkowski 1866–1950*, „Meander” 10 (5), 273–276.
- Żychowski Marian (1960): *Wspomnienie o Józefie Sieradzkim*, „Przegląd Kulturalny” 37 (419), 7.
- Булик Наталя (2005): *Кароль Гадачек (1873–1914 рр.). Нові матеріали до наукового портрету*, „Археологічні дослідження Львівського університету” 8, 151–157.
- Булик Наталя (2018): *З'їзди студентів-археологів польських університетів у 1930-х рр. Львівський вимір*, „Вісник Харківського національного університету. Серія Історія” 54, 82–95.

- Гуменний Віктор (2016): *Антикознавчі студії Казімежа Міхаловського у Львівському університеті міжвоєнного період*, „Археологічні дослідження Львівського університету” 20, 93–109.
- Лаврецький Роман (1999): *Діяльність Станіслава Гошовського у Львівському університеті*, „Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць. Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск” 3, 541–544.
- Юрейко Павло (2019): *Львівська наукова школа суспільно-економічної історії (1921–1939 рр.)*, „Вісник Львівського університету. Серія історична”, Спецвипуск, 461–477.

Spis ilustracji

1. Konstanty Chyliński, „Światowid” 1939, 7
[<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/240951/edition/229310/content>] (domena publiczna)..... 86
2. Spis odznaczeń (orderów) Konstantego Chylińskiego wystawiony w czasie pogrzebu (1939)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 2016, k. 239.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_2016_62804&view=single&p=247&browser=seadragon 88
3. Grób Konstantego Chylińskiego. Cmentarz Łyczakowski (pole 120, grób nr 47b) (autorka zdjęcia Roksolana Holovata, 2024)..... 89
4. Karta przynależności potwierdzająca prawo swojszczyzny dla Tadeusza Lewickiego (1925)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1071, k. 57.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1071_56802&view=single&p=58&browser=seadragon 91
5. Pieczęta Instytutu Historii Średniowiecznej UJK (1936)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1930, k. 2 verso.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1930_56637&view=single&p=3&browser=seadragon 93
6. Odpis dyplomu doktorskiego Teofila Modelskiego (1909)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1276, k. 1.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1276_56758&view=single&p=3&browser=seadragon 94
7. Walenty Wagner (1935)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 194, k. 41.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_194_51668&view=single&p=44&browser=seadragon..... 97
8. Prośba Czesława Nankego o przyznanie mu *venia legendi* na UJK (1921)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1330, k. 2.

- https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1330_56753&view=single&p=3&browser=seadragon 102
9. Zofia Des Loges (1935)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1094, k. 39.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1094_56795&view=single&p=41&browser=seadragon 103
10. Pieczęta Zakładu Historii Polski UJK z podpisem Ludwika Kolankowskiego (1937)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1066, k. 22.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1066_56805&view=single&p=24&browser=seadragon 106
11. Józef Skrzypek (1935)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1743, k. 3.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1743_56690&view=single&p=4&browser=seadragon 110
12. Odpis dyplomu doktorskiego Franciszka Bujaka (1899)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 26, k. 8.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_26_53882&view=single&p=15&browser=seadragon 112
13. Stefan Inglot (Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. Album Dwudziestolecia Uniwersytetu Wrocławskiego imienia Bolesława Bieruta we Wrocławiu 1945–1965. Fotografie: sygn. 6/4, poz. 24, s. 15) 115
14. Odpis dyplomu doktorskiego Stefana Inglota (1926)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 74, k. 6.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_74_53862&view=single&p=12&browser=seadragon 116
15. Dom, w którym przed wojną mieszkał Stefan Inglot. Lwów, ul. H. Dembińskiego 14 (grudzień 1939) (obecnie ul. S. Morozenki 14) (autorka zdjęcia Roksolana Holovata, 2024) 116
16. Wniosek Franciszka Bujaka o mianowanie Juliana Pelca na stanowisko asystenta wolontariusza (1933)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1475, k. 1.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1475_56739&view=single&p=2&browser=seadragon 119
17. Kartka pocztowa Stanisława Łempickiego z informacją o zmianie adresu we Lwowie
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1080, k. 20 recto + verso.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1080_56801&view=single&p=21&browser=seadragon 123
18. Łukasz Kurdybacha (1935)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1017, k. 43.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1017_56812&view=single&p=44&browser=seadragon 125

